

Trešais Baltijas–Vācijas dialogs

Rīga, 2004. gada 21.-22. februāris

*Rīko:
Fridriha Eberta fonds,
Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūts (SWP),
Latvijas Ārpolitikas institūts*

2004

Ievads

Dr. KRISTOFS BERTRAMS (Christoph Bertram) 5
Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta direktors

Apsveikuma uzrunas

Dr.sc.pol.h.c. ATIS LEJIŅŠ 7
Latvijas Ārpolitikas institūta direktors
 Dr. ELMĀRS ROMPČIKS (Elmar Römeczyk) 10
Fridriha Eberta fonda koordinators Baltijas valstīs

ES-25 nākotne un starpvaldību konference

Dr. HEINCS KRĀMERS (Heinz Kramer) 12
*Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta ES ārējo attiecību
 pētniecības grupas vadītājs*
 ĀPS NELJASS (Aap Neljas) 15
*Igaunijas Republikas Ārlietu ministrijas Politikas plānošanas departamenta
 Analītikas nodaļas vadītājs*
 ANDRIS PIEBALGS 17
*Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Valsts sekretāra vietnieks,
 atbildīgais par ES jautājumiem*
 Dr. RAMŪNS VILPIŠAUSKS (Ramunas Vilpišauskas) 21
*Viļņas Universitātes Starptautisko attiecību un politikas zinātnes
 institūta asociētais profesors*
 Dr. KLAUDIJS MANIOKS (Klaudijus Maniokas) 25
*Viļņas Universitātes Starptautisko attiecību un politikas zinātnes
 institūta analītiķis*

NATO/EDAP, attiecības ar ASV

FOLKERS HEIZE (Volker Heise) 28
*Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta ES Ārējo attiecību
 pētniecības grupas pētnieks*
 ILGVARS KĻAVA 32
*Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Drošības politikas
 departamenta direktors*
 KĒSTUTIS JANKAUSKS (Kestutis Jankauskas) 37
*Lietuvas Republikas Ārlietu ministrijas Drošības politikas
 departamenta direktors*

Plašāka Eiropa – tiešās kaimiņattiecības

Dr. HANNES ADOMEITS (Hannes Adomeit) 40
*Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta Krievijas
 pētniecības grupas pētnieks*
 TOMASS URBĀNS (Thomas Urban) 44
Laikraksta "Süddeutsche Zeitung" korespondents Austrumeiropā
 RIHARDS MUCIŅŠ 47
*Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Politikas plānošanas
 daļas padomnieks*
 MINDAUGS KAČĒRAUSKIS (Mindaugas Kačerauskis) 52
*Lietuvas Republikas Ārlietu ministrijas Baltkrievijas, Moldovas un
 Ukrainas nodaļas vadītājs*

UDK 327(474)+327(430)(082)
 Tr 420

Redaktors: Atis Lejiņš

Tulkoja: Kārlis Ķaune, Jānis Lubiņš

Trešais Baltijas–Vācijas dialogs – Semināra materiāli – Rīga: Latvijas
 Ārpolitikas institūts, Fridriha Eberta fonds, 2004., 56 lpp.

Ievads

Dr. KRISTOFS BERTRAMS (Christoph Bertram)

Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta direktors

Pirms četriem gadiem, kad ar Fridriha Eberta fonda palīdzību uzsākām trīs Baltijas valstu ārpolitikas institūtu dialogu ar Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūtu, mēs visi jutām, ka ceļš uz vienotu Eiropu būs daudz garāks un ar pagātni saistītie šķēršļi augstāki. Ejot pa šo ceļu kopā, mūs visus ir pārsteidzis ātrums, ar kādu mūsu valstis par ierastu lietu sāk uzskatīt to, kas kādreiz šķita kaut kas neparasts – jaunās Eiropas veidošanu kopīgiem spēkiem.

Šo faktu apstiprina 2004. gada sākumā notikusī tikšanās Rīgā un šajā brošūrā publicētie referāti, kas tika nolasīti seminārā. Laikā, kad Savienības dalībvalstu valdības, kā arī to valstu valdības, kuras tai pievienojās 1. maijā, gatavojās paplašināšanās procesam, laikā, kad Konvents apsprieda jauno ES Konstitūciju, Irākas konflikts uzlika nopietnu pārbaudījumu politiskajai saliedētībai, saspilēja vispārējo noskaņojumu un sakāpināja emocijas. Tomēr šis konflikts ne vecās dalībvalstis, ne arī kandidātvalstis nenovirzīja no to kopējā mērķa - ES paplašināšanās un tās nostiprināšanas. Nozīmīgās diskusijas par Eiropas nākotni vairs nerisinās starp „savējiem“ un „svešiem“.

Kopīgi mērķi neparedz automātisku vienprātību mērķu sasniegšanā - banalitāte, ko dažādas valdības uzsver gan publiskajās debatēs, gan arī savā nostājā, kādu tās ieņem minētajās debatēs. Mūsu tikšanās būtu bijušas visai nenozīmīgas, ja viss, ko tās piedāvātu, būtu tikai šo diskusiju un pozīciju dublēšana. Tādi ārpolitikas institūti kā mūsējie nosaka savas konkurences priekšrocības, nevis vienkārši atkārtojot oficiālos paziņojumus, bet gan izpētot dažādus viedokļus un ar tiem saistītās problēmas, kā arī pārrunājot šos viedokļus starptautisko notikumu un ar tiem saistīto izaicinājumu kontekstā. Tagad, kad šie izaicinājumi ir kļuvuši kopīgi visām paplašinātās ES dalībvalstīm, nedrīkst par zemu novērtēt to, cik svarīgi ir šos izaicinājumus risināt kopīgiem spēkiem.

Rīgā notikušo diskusiju rezultātā jāizceļ divas būtiskas mācības, kas pašreiz ir jaunas gan mums, gan mūsu lasītājiem, taču var kļūt banālas tuvāko gadu laikā.

Pirmā mācība ir tāda, ka, Savienībai paplašinot savas robežas, tā iegūst ne tikai jaunas dalībvalstis, bet arī jaunus kaimiņus, kuri diez vai kļūs par Savienības dalībniekiem. Tā kā mūsu valstīs diskusijas par Eiropas Savienības paplašināšanos lielākoties koncentrējas uz paplašināšanās procesa ietekmi un mūsu valstu un sabiedrības reakciju, bieži vien nepietiekama uzmanība ir tikusi pievērsta ārpolitikas sekām. Šīs sekas bija minimālas pagātnē, kad neliels skaits NATO aizsargātu Rietumeiropas valstu pievienojās tirgiem un institūcijām. Šobrīd ar katru Savienības paplašināšanos tās robežas pietuvojas aizvien problemātiskākiem reģioniem un kaimiņvalstīm, un ir nepieciešams tas, ko Savienības dalībvalstis lielākoties ir izvēlējušās ignorēt: kopīga ārējā politika, kas nozīmē vairāk nekā tikai vēlmju kopumu. Jaunajām dalībvalstīm būs liela nozīme šīs politikas precīzā formulēšanā, jo tās īpašu uzmanību pievērš kaimiņvalstīm, kuras tās līdz ar savu iestāšanos pietuvina Savienībai.

Otrā mācība ir tāda, ka domāšanas veids, kas lielākās valstis pretnostata mazākām valstīm, Savienībai būs liktenīgs. Šo savdabīgo organizāciju nevar vadīt tikai lielās valstis, un tāpat arī nevar pastāvēt vienprātība, ja vien to neveido lielas iedzīvotāju daļas viedoklis. Lai to varētu īstenot, no lielajām valstīm tiek sagaidīta tāda reta īpašību kombinācija kā piezemētība un spēja uzņemt vadību, savukārt no mazajām valstīm – līdzīgi reta kombinācija, kas ietver nacionālo pašapziņu un ticību Eiropai.

Apsveikuma uzrunas

Dr.sc.pol.h.c. ATIS LEJIŅŠ

Latvijas Ārpolitikas institūta direktors

Man ir prieks sveikt jūs Rīgā Trešā Baltijas–Vācijas dialoga ietvaros. Ceru, ka mūsu diskusijas būs auglīgas. Šī ir mūsu pirmā tikšanās pēc Irākas kara, kas krasi sadalīja Eiropu un formāli nosēdināja mūs, baltiešus un vāciešus, katrus savā galda galā. Domāju, daudzi no mums to nožēlo un, atgūstoties no šoka, cenšas rast risinājumus, kas nākotnē novērstu viedokļu dalīšanos tādos būtiskos, Eiropu ietekmējošos jautājumos kā karš un miers.

To, cik lielā mērā uzlabojusies vispārējā gaisotne, apliecina fakts, ka visas puses atzīst: Irākas atjaunošanai jāvainagojas ar panākumiem. To apliecina arī šaubas, ko izteikusi cilvēku grupa Blēra valdībā par to, ka valdība rīkojusies nepareizi, veicinot “astotnieka” vēstules aizstāvību. Pret Toniju Blēru vērstā kritika, ko izteica Centrs Eiropas reformai (Center for European Reform) - labi pazīstamais privātais ekspertu centrs Londonā, kas gan atbalsta atlantisko aliansi, gan ir proeuropeiski noskaņots, bija drosmīgs solis, jo šī kritika bija nepieciešama, lai nodrošinātu demokrātiskai sabiedrībai tik ļoti būtisko kritisko domāšanu.

Tas ir labs piemērs ārpolitikas institūtiem tajās valstīs, kuras šobrīd gatavojas pievienoties Eiropas Savienībai un NATO. Cerams, arī valstīm tālāk uz austrumiem.

Tomēr man jāteic, ka šobrīd jautājums nav par to, kuram pirms kara bija vai nebija taisnība. Jautājums ir par to, ka Irākas atjaunošanai jāvainagojas ar panākumiem ne tikai tāpēc, ka tur atrodas arī Baltijas valstu karavīri, bet gan tāpēc, ka neveiksme šim reģionam nozīmētu katastrofu. Nav nepieciešams piebilst, ka sekas ļoti drīz būtu jūtamas arī pašā Eiropā.

Mūsu tikšanās norisinās laikā, kad nozīmīgās krustcelēs nonākušas ES un NATO – organizācijas, kuras ir Eiropas drošības pamats un kurām pēc dažiem mēnešiem beidzot pievienosies arī Baltijas valstis. Ja agrāk Berlīnē un Tallinā mēs arī apspriedām tā brīža aktuālās problēmas, tie tomēr nebija abu organizāciju nākotnei eksistenciāli svarīgi jautājumi.

Savulaik Lielbritānijas premjerministrs nelaiķis Herolds Makmilans, atbildot uz jautājumu, kas gan varētu likt lietām neizdoties, atbildēja: “Notikumi, manu dārgo zēn, notikumi.” Man šķiet, ka notikumu gaita ir padarījusi vismaz pirmos divus jautājumus, t.i., ES nākotni (sākot ar konstitucionālās krīzes atrisināšanu) un attiecības ar ASV, par eksistenciāli svarīgiem gan Eiropas Savienībai, gan NATO un, iespējams, ne tikai Eiropai, bet arī Savienotajām Valstīm, kuras sāk apjaust savas lielās varas robežas.

Berlīnē apspriestie jautājumi bija diezgan skaidri, jo samērā drošs bija fakts, ka visas trīs Baltijas valstis kopā pievienosies NATO un Eiropas Savienībai. Tallinā mēs jau sākām pievērst uzmanību ES un NATO iekšējiem jautājumiem, t.i., politiska rakstura jautājumiem, kas saistīti ar Šengenas robežu, NATO un Krievijas attiecībām un “Baltijas valstu ieguldījumu Eiropas Konventā”. Taču Starpvaldību konferences izgāšanās vēl bija priekšā, tāpat arī visai dramatiskais Francijas un Vācijas paziņojums kopā ar Beļģiju un Luksemburgu veidot atsevišķu Eiropas aizsardzības struktūru, kuras militārās plānošanas štābs atrastos Briseles priekšpilsētā Tervurenā.

Jāatceras, ka šis priekšlikums tika izteikts aprīlī – Irākas kara vidū. Un, atgādināšu, tam sekoja vesela drāma – ASV vēstnieks NATO šo “Tervurenas iniciatīvu” nosauca par “visnopietnāko draudu NATO nākotnei” vai pēc citas versijas – par “vienu no vislielākajiem draudiem pāratlantiskajai aliansei”.

Tagad arī Lielbritānija ir pievienojusies “četriniekam”, un Baltijas valstīm vajadzētu pamatīgi un ātri apsvērt, vai arī mums nevajadzētu darīt tāpat. Vai Baltijas valstis var atļauties palikt nomalē?

Tas ir eksistenciāli svarīgs jautājums, kā pārvaldīt Eiropas Savienību ar tās 25 dalībvalstīm – vai ir iespējams paplašināties vēl vairāk, ja jau 25 valstu sastāvā esam nonākuši strupceļā attiecībā uz to, kā pārvaldīt šo milzīgo, moderno “impēriju” ar 450 miljoniem iedzīvotāju. Vai mēs esam sasnieguši izšķirošo brīdi, ko piedzīvoja Teodosijs, kad viņš 395. gadā sadalīja Romas impēriju austrumu un rietumu daļā, kuras pārvaldīt uzticēja saviem diviem nepieredzējušiem dēliem, jo pats vairs nespēja pārvaldīt tik lielu īpašumu? Mēs zinām, kas notika pēc tam. Radās Eiropas dalījums austrumos un rietumos.

Eiropas sadalīšanās ir lielākais drauds Baltijas valstīm – atgriešanās 20. gadsimta 30. gados būtu murgs, un tādām vajadzētu būt arī attiecībā uz citām valstīm, ieskaitot Poliju. Tomēr tādi cilvēki kā Žaks Delors teic, ka pastāv 50% iespēja, ka tas varētu notikt.

Noskaņojums Latvijā bija tāds, ka par Nicas līgumu nav vērts mirt. Bet mēs jau arī nevara būt pārliecināti, ka nenotiek lietas, par kurām maz zinām.

Visbeidzot, Krievija ir nolēmusi nespēlēt pēc ES noteikumiem. Šķiet, ka neatkarīgi viena no otras gan ASV, gan ES pēkšņi atskārtušas, ka Krievija nav iein-

teresēta integrēties rietumu virzienā – drīzāk tā vēlas izveidot impēriju pēc saviem noteikumiem. Ir traģiski, ka Putins tiecas Krievijā atjaunot Austrumeiropas sindromu, kam raksturīgi nebeidzami apspiešanas cikli un brīvības cīņas. Taču ko tas nozīmē valstīm, kuras Eiropas Savienība iekļautu “draugu lokā”, pretstatā Krievijai, kurai tās būtu “tuvā aizrobeža”, kas Krievijai vajadzīga, lai, pēc Sergeja Karaganova 1992.gadā teiktajiem vārdiem, “daļēji atjaunotu impēriju”?

Mēs redzam, ka tieši tā notiek tepat kaimiņos – Baltkrievijā. Nesen Rīgā bija sarīkota starptautiska konference, kurā apsprieda ar Baltkrieviju saistītos jautājumus. Tajā kopā ar vadošajiem Baltkrievijas demokrātu aktīvistiem piedalījās arī augsta līmeņa Amerikas delegācija, kuras sastāvā bija senators Makkeins, Ričards Holbruks un laikraksta “New York Times” komentētājs Viljams Safirs. Ukraina ir šā reģiona atslēga, taču kā ir ar Moldovu? Vai mēs esam gatavi perināt jaunu Jaltu? Gruzija eksistē, tikai pateicoties tiešai ASV militārajai un politikajai palīdzībai. Šajā ļoti svarīgajā valstī ES darbojas tikai kā organizācija, kas sniedz palīdzību. Baltijas valstis ar savu pieredzi izbēgšanā no “bijušo Padomju Savienības republiku” geto, kā arī Vācija un citas ES valstis aktīvi atbalsta ASV šīs valsts reformēšanā.

Kāda ir ES un Krievijas sarunu nākotne? Krievija ir pieprasījusi “krasus grozījumus” Igaunijas un Latvijas pilsonības likumos (kas sasaucas ar to pašu 1992. gadā Karaganova izteikto ideju) galvenokārt saistībā ar pilsonības nulles variantu. Turklāt tieši pirms mūsu iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijā parādījušās cilvēku grupas, kuras pieprasa divkopienu Latvijas valsti, kas ir pirmais solis virzienā uz atgriešanos Krievijas impērijā. Tieši Molotova-Ribentropa pakts un Jalta noveda pie tā, ka mums Latvijā ir tik daudz krievu. Pirms kara krievu īpatsvars neveidoja pat 10%, turklāt tas tika sasniegts industrializācijas un rusifikācijas politikas rezultātā, ko cariskā Krievija īstenoja savās Baltijas provincēs – Igaunijā un Latvijā, kuras līdz 19. gadsimta beigām, kad Baltijā valdīja vācieši, baudīja zināmu autonomiju. Šāda procentuālā proporcija raksturo pašreizējo situāciju gandrīz ikvienā ES dalībvalstī, kur ieceļo imigranti no Eiropas Savienībai nepiederošām valstīm, taču Latvijā un Igaunijā šī izteiksme pēc 50 okupācijas gadiem ir sasniegusi gandrīz 30%. Ja netiks ierobežota nelegālā imigrācija, pēc 10 vai 20 gadiem tāds pats skaitlis tiks sasniegts arī dažās ES dalībvalstīs.

Taču vai tas šobrīd ir eksistenciāli svarīgs jautājums Eiropas Savienībai? Tāds tas noteikti ir Igaunijai un Latvijai, ja tiks izpildītas Krievijas prasības nekavējoties piešķirt nepilsoņiem pilsonību, apejot normālo (un ļoti liberālo) naturalizācijas procesu.

Esmu ļoti pateicīgs Fridriha Eberta fondam un SWP par iespēju rīkot šos Baltijas un Vācijas seminārus. Iespējams, mums vajadzētu tos izvērst vai uzsākt kopīgus izpētes projektus, kas varētu mūsu valdībām kļūt par atbalstu to svarīgo problēmu risināšanā, kuras apdraud nozīmīgāko miera un drošības projektu Eiropas vēsturē – Eiropas Savienību.

Dr. ELMĀRS ROMPČIKS (Elmar Römpeczyk)

Fridriha Eberta fonda koordinators Baltijas valstīs

Marta beigās, kad notika NATO paplašināšanās, prezidents Bušs Vašingtonā sveica septiņu Austrumeiropas valstu valdības, kas kļuvušas par uzskatāmu paraugu tam, kā efektīvi un veiksmīgi pretoties “tirānijai, par kuru vēl joprojām palikušas spilgtas atmiņas”. Buša administrācija sveica minētās valdības kā Afganistānā un Irākā Amerikas īstenotā kara atbalstītājas un netieši - arī kā uzticamas sabiedrotās dialogā ar “vecu” Eiropu. Tāpat - netieši - ir radušās arī problēmas, ar kurām Eiropai, kurā apvienotas 25 dalībvalstis, nāksies saskarties vismaz nākamās paaudzes laikā neatkarīgi no Vašingtonas viedokļa vai pat pretēji tam: jāizveido tāda Eiropa, kas apzinātos savu kopīgo potenciālu kultūras un ekoloģiskajā daudzveidībā, kā arī sociālajā struktūrā un ekonomikas ilgtspējībā. Eiropa, kurā tagad apvienotas 25 dalībvalstis, gadsimtu gaitā jau ir uzkrājusi attiecīgu pieredzi. Kā piemēru var minēt Maltu kā miniatūru Eiropu krusta karu laikā vai Hanzas savienību, kas apvienoja Baltijas valstis un veidoja sakarus, kuri sniedzās dziļi Eiropas kontinenta iekšienē. Šīs savienības bija stipras, pateicoties ne jau kādai ārpus Eiropas pastāvošai varai, bet gan savām dažādajām un savstarpēji atšķirīgajām dalībvalstīm. 25 dalībvalstis apvienojotās Eiropas galvenais izaicinājums ir šāds: vai tai pietiks gribas un spējas politiski pārvaldīt šo ļoti sarežģīto un komplekso sabiedrību? Dalībvalstis ir ļoti atšķirīgas: dažas savu pagaidām vēl neilgo neatkarību ir atjaunojušas “dziesmoto revolūciju” ceļā, dažas, piemēram, Īrijā un Spānijā, vēl joprojām risinās pilsoņu kari (atklāts jautājums vēl ir arī tas, ar ko galu galā beigsies konflikts Balkānos); dažas, piemēram, Vācijā, notiek ļoti dārgi un sarežģīti pārkārtošanas procesi; dažas, piemēram, Itālijā, ir ļoti sarežģīta pārvaldes struktūra, savukārt dažas, piemēram, Nīderlandē un Dānijā, ir samērā labi līdzsvarots sociālais dialogs. Ar katru mēnesi Buša administrācija arvien vairāk zaudē savu noteikšanas spēju Eiropā, kura apvieno 25 dalībvalstis. Eiropai ir vienīgi pareizi jāizvērtē pašai sevi un jāķeras pie savu reālo problēmu risināšanas.

Tas, vai izdosies panākt saskaņu, pārvaldot šo milzīgo daudzveidību kopīga Eiropas redzējuma ietvaros, ir atkarīgs no mūsu spējām. Pašreizējā steiga un obligātu datumu noteikšana, piemēram, paplašināšanās pabeigšanai - 1. maijs - vai Eiropas Konstitūcijas apstiprināšanai - 2004. gada vasara - zināmā mērā rada priekšrocības, taču vienlaikus arī palielina problēmas. Es saskatu trīs vadības principus, uz kuriem būtu balstāma 25 dalībvalstis aptverošajam Eiropas modelim tik izšķirošā pieeja:

- pielāgot institūcijas un procedūras tam, lai Eiropā varētu mazināt birokrātiju un nodrošināt lēmumu pieņemšanas procesu atklātumu;
- censties panākt dalībvalstu savstarpēji papildinošu, sinerģisku ekonomisko sadarbību, kā arī vienoties par sociālās nodrošināšanas principiem un iedibināt cieņu pret cilvēktiesībām visās dalībvalstīs;
- atrast līdzsvaru starp valsts atbildību par sociālo nodrošināšanu un iedzīvotāju personiskajiem pienākumiem.

Līdz šim Eiropas integrācijas loģiku nav noteikuši militāri apsvērumi. Tā bija vēsturiska tuvināšanās, kura pakāpeniski aptvēra aizvien vairāk valstu. Militārais spēks ir izšķirošais reģionālās un kontinentālās stabilitātes nodrošināšanas faktors, taču tālākā perspektīvā par šādu faktoru kļūst 25 dalībvalstu kā vienotas sistēmas pārvaldes spēja, no kuras būs atkarīgs tas, vai sistēma pastāvēs arī turpmāk. Arī cīņa pret terorismu nav militāra problēma. Eiropai nevajadzētu sekot Amerikas tuvredzīgajai loģikai. Izprast tiekšanos pēc jaunas reliģiskas identitātes kā aizsardzības līdzekļa pret pārlietu materializēto pasauli ir tikpat svarīgi kā atstāt aiz sevis neolibēralisma kritērijus, kuri šķēļ sabiedrību ikvienā no 25 dalībvalstīm (un arī daudz tālāk).

Tādējādi paplašinātā Eiropa pati sev ir galvenā problēma. Vairāk iedziļinoties jaunās kopienas iekšienē, varam redzēt, ka šī problēma ir ļoti daudzslāņaina. Turklāt paplašinātajai Eiropai būs jāstāpās ar tādu izaicinājumu, ka pavisam drīz tā kļūs par otru lielāko politisko un ekonomisko spēku visā pasaulē un būs spiesta uzņemties visus no šā fakta izrietošos pienākumus arī pret valstīm ārpus Eiropas.

Baltijas un Vācijas dialogs nav paredzēts tam, lai rastu galīgos visu šo dažādo problēmu risinājumus, tomēr tas šobrīd mums ir ļoti nepieciešams: proti, tas ir Eiropas politisko domātāju forums, platforma, kurā piedalās gan akadēmisko aprindu, gan politisko sistēmu pārstāvji. Turklāt ir manāmas pazīmes, kas liecina par to, ka šis process varētu palīdzēt pārvarēt Eiropas rietumu un austrumu valstu viedokļu pretrunas attiecībā uz jaunas Eiropas kopienas veidošanas priekšnosacījumiem. Arī dialoga norises vietu mainīšana ir konstruktīvs šā procesa elements, kas pēc Berlīnes, Tallinas un Rīgas virzīs arī turpmākos notikumus Viļņā.

ES-25 nākotne un Starpvaldību konference

Dr. HEINCS KRĀMERS (Heinz Kramer)

Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta ES ārējo attiecību pētniecības grupas vadītājs

ES un tās dalībvalstis tikai ar novēlošanos pilnībā sapratušas, cik nozīmīga ir gaidāmā paplašināšanās līdz 25 dalībvalstīm. No pirmā acu uzmetiena galvenie uzdevumi, kas gaida paplašināto savienību, ir šādi: (a) veikt institūciju un procedūru reformu, pieņemot Konstitucionālo līgumu, (b) atjaunot ekonomisko stimulu, lai saglabātu savienības konkurētspēju globālā mērogā, (c) izveidot tādu finanšu sistēmu, kas ļautu savienībai arī turpmāk īstenot kopienas ietvaros turīgāko un trūcīgāko dalībvalstu solidaritātes politiku, (d) īstenot nozīmīgu kopēju ārējo un drošības politiku, kas spētu Solanas stratēģijas dokumentu iedzīvināt pārliedzinošos politiskos pasākumos. Minētie punkti kopā veido ambiciozu plānu, un nevar uzskatīt kā pašu par sevi saprotamu, ka tas būs viegli realizējams.

Tomēr zem šīs virskārtas slēpjas daudz lielāka problēma: nepieciešamība saglabāt izveidoto integrācijas veidu vai kontrolēti pāriet uz citu veidu, kas labāk atbilstu tādas Eiropas Savienības prasībām, kurā ir 25 un vairāk dalībvalstis. Ko paplašināšanās apstākļos īsti nozīmē izveidot “visciešāko Eiropas iedzīvotāju savienību, kāda jebkad bijusi”? Pagātnē integrāciju noteica “kopējo interešu padziļināšana”, kas bija sarežģīts process, kurā katra dalībvalsts vēlējās ievērot savas nacionālās intereses, netraucējot kopējam mērķim.

Savienība, kas izveidosies paplašināšanās izraisīto pārmaiņu rezultātā, var ļoti atšķirties no tās savienības, kuru mēs pazinām līdz šim. Šīs pārmaiņas galvenokārt būs saistītas nevis ar politiku un institūcijām, bet gan ar savienībā īstenotās politikas veidošanas loģisko pamatu. Pirmo reizi ES pastāvēšanas vēsturē pastāv iespēja, ka ES politika, ko līdz šim raksturoja kopēji centieni veicināt integrāciju, pārvērtīsies postmodernistiskā politikā, kas būs vērsta uz politiskā līdzsvara iedibināšanu Eiropā. Es šo politiku nosaucu par “postmodernistisku” tāpēc, ka tās patieso īstenošanu neraksturotu spēles noteikumi, ko suverēnās nācijvalstis savstarpējās attiecībās ievēroja 19. gadsimtā, bet gan tā tiktu realizēta ES juridiskā un

institucionālā pamata ietvaros. Tomēr dalībvalstu darbības loģiskais pamats būs centieni dominēt un/vai iegūt ietekmi, veidojot koalīcijas politisku mērķu sasniedzšanai, un nacionālā pozīcija vairs netiks veidota tā, lai padziļinātu kopīgās intereses. Šāda politikas veidošana nav tuva pašreizējai Savienībai, bet tas arī nav bijis plaši izplatīts politiskās uzvedības veids.

Paplašinātajā Eiropas Savienībā pieaugs nepieciešamība politikas veidošanas procesu visos līmeņos un visās institūcijās sadalīt pa departamentiem, jo ir grūti iztēloties, ka Eiropas Komisija, kuras sastāvā būs 25 komisāri, strādās kā vienlīdzīgu dalībnieku kolēģija. Tas pats attiecas uz Padomi un tās daudzajām darba grupām, kuru ietvaros dalībvalstu diskusiju dēļ būs grūti pieņemt lēmumus. Turklāt cik reāli ir sagaidīt, ka prezidentūra vēl ilgi spēs saglabāt vadības grožus lēmumu pieņemšanas procesā, strādājot ar līdzšinējām metodēm, kad tiek uzklauti visu dalībvalstu priekšlikumi attiecībā uz kompromisa formulu? Visi sliecas piekrist, ka paplašinātā savienībā nenovēršami būs jāveido īpašas vai pat daļēji pastāvīgas neformālas grupas, kurās lēmumi tiks noteikti vai vismaz apspriesti jau iepriekš.

Var uzskatīt, ka faktiskā diskusija Starpvaldību konferences kontekstā par tematu “mazās” valstis pret “lielajām” valstīm liecina par to, ka ES politikas veidošanas process, iespējams, nosliecas tādas pastāvīgas Starpvaldību konferences virzienā, kurā būtu liels skaits selektīvu neformālo grupu. Bažas par “direktorāta” nodibināšanu vai sarunas par nepieciešamību izveidot “divu ātrumu” Eiropas Savienību vai Savienības “kodolu” rāda, ka šāda iespēja nav tikai fantāzijas auglis. Tādas idejas kā ES “ārlietu ministra” vai “ekonomiskās reformas un modernizācijas virskomisāra” amata izveidošana veicinātu šādu notikumu attīstību, jo tie grauj diezgan labi sabalansēto Eiropas Komisijas konstrukciju. Šādi amati pēc to izveidošanas vēl vairāk palielinātu dalībvalstu vēlmi panākt “savas valsts pārstāvja iecelšanu tajos”, vai vismaz iegūt izšķirošu ietekmi uz kandidātu izvirzīšanas procesu. Tas viss veicinātu nekontrolētas politiskas sacensības gaisotni, kurā dalībvalstis tiektos pēc ietekmes Eiropas Savienībā un tās politikas veidošanas procesā.

Vēl viens faktors, kas varētu veicināt šādu attīstību, ir tas, ka īstenot solidaritātes politiku paplašinātajā savienībā kļūs vēl grūtāk. Tas ir tāpēc, ka pieaugs to dalībvalstu skaits, kurās ienākumi uz vienu iedzīvotāju ir mazāki par vidējo rādītāju. Lielākā, bet salīdzinoši trūcīgākā Eiropas Savienībā kļūs aizvien grūtāk saglabāt esošo resursu pārdalīšanas politikas līmeni, neizraisot pretestību valstīs, kurām uzdevumi būs jāsedz. Tajā pašā laikā, nopietni samazinot ES līdzekļus, atbalsts Savienībai varētu mazināties daudzās jaunajās dalībvalstīs, kuru sabiedrība cer uz ievērojamu finansiālu palīdzību no Briseles. Tas kļūs skaidri redzams gaidāmajās sarunās par nākamo ES-25 finanšu ietvaru vidējā laika posmā (“Agenda-2007”). Tomēr aizvien izteiktākā sajūta, ka Savienība būs vēl vairāk sadalīta

starp “tiem, kam ir”, un “tiem, kam nav”, neveicinās centienus vairo kopējo labumu, ja šo kopējo labumu dažādas dalībvalstis arvien biežāk realizē samērā atšķirīgi. Nav arī šaubu, ka paplašinātā ES labumu pārdalīšanā drīz vien sasniegs finansiālo spēju robežu, ja vien nerefarmēs savu finanšu pamatu un mehānismus.

Vēl viens sarežģīts faktors būs nepieciešamība paralēli attīstīt politiski jēgpilnu un funkcionējošu kopēju ārējo un drošības politiku Atlantijas alianses lēnās, bet nemitīgās “erozijas” kontekstā. Kamēr ES dalībvalstu publiskajās politiskajās diskusijās dominēs debates par pretrunīgiem kopējās drošības politikas līdzekļiem un par jautājumu, kā un cik lielā mērā būtu jāatjauno alianse, tikmēr pastāvēs draudi, ka sabiedrība pārspilēti uztvers atšķirīgus viedokļus un pozīcijas. Tas arī padziļinātu iespaidu, ka dalībvalstu viedokļi ir visnotaļ atšķirīgi un starp tām notiek cīņa par ietekmi. Rezultātā ES politikas veidošanas loģiskais pamatojums nosvērtos postmodernistiskas politiskā līdzsvara politikas virzienā.

Šādas organizācijas paspārnē visu dalībvalstu valdību pastāvīgs politisks uzdevums būs veikt gandrīz nenovēršamas pārmaiņas integrācijas politikas jomā, lai nepakļautu riskam visu valstu kopējo mērķi: sadarboties, lai kopīgiem spēkiem veiksmīgi cīnītos ar problēmām, ar kurām neviena Eiropas valsts atsevišķi vairs nav spējīga tikt galā to globālo notikumu kontekstā, kuri risinās ekonomikas un drošības jomā.

Šajā aspektā daudz kas būs atkarīgs no tā, kā ES politiku uztvers dalībvalstu politiskās aprindas. Ja šī joma galvenokārt tiks uzskatīta par valsts ārējās politikas jautājumu, pastiprināsies tendence attīstīt starptautiskajai arēnai raksturīgās rīcības metodes. ES politikas veidošanas rezultāts vairāk tiks interpretēts kā “situācija, kad to, ko iegūst viena puse, zaudē otra puse, tāpēc iznākumā pārmaiņas pielīdzināmas nullei”, nevis kā situācija, kad ieguvējas ir abas puses. Pašreizējo integrācijas modeli var saglabāt vienīgi tik ilgi, kamēr ES politika tiks uztverta kā pašmāju politikas veidošanas procesa izvērsana plašākā mērogā. Tā būs vienīgā iespēja veidot 25 un vairāk dalībvalstu politisko savienību.

Lai tas notiktu, ir svarīgi, lai Starpvaldību konferences iznākums jautājumā par Konstitucionālo līgumu ilgākā laika posmā stiprinātu ES “integrējošos” elementus uz “starpvaldību” elementu rēķina. Šajā aspektā klauzulas, kurās akcentēta dalībvalstu vienlīdzība skaitliskajā izteiksmē (komisāru skaits, balsu svars, vietu skaits parlamentā u.c.), būtu jāsasasaista ar revidējošu klauzulu, kas ļautu nākotnē veidot stiprāku “integrējošu” struktūru. Vienlīdzības pārspilēšana nacionālo prasību kontekstā var novest pie tā, ka integrācijas vietā nāk politika, ko nosaka stiprākais. Tā rezultātā ES labākajā gadījumā nobloķētu pati sevi kā efektīvu metodi kompromisa rašanai Eiropas iekšienē un kā nozīmīgu starptautiskās politikas īstenošanu. Sliktākajā gadījumā tiktu aizsākts dezintegrācijas process.

ĀPS NELJASS (Aap Neljas)

Igaunijas Republikas Ārlietu ministrijas Politikas plānošanas departamenta Analītikas nodaļas vadītājs

Es uzskatu, ka Eiropas Savienība, kas apvieno 25 dalībvalstis, būs ļoti spēcīga organizācija. Paplašināšanās procesa politiskie un ekonomiskie rezultāti ir acīmredzami – 25 Eiropas valstīm, ja tās starptautiskajā arēnā darbojas kā viens veselums, ir daudz lielāka ietekme nekā 25 atsevišķu valstu kopumam. Iestājoties Eiropas Savienībā, 10 jaunās dalībvalstis to bagātinās ar jaunu un noderīgu pieredzi saistībā ar sabiedrībā īstenotajām reformām, kā arī ar demokrātijas un tirgus ekonomikas atjaunošanu. Šī pieredze būs svarīga ne tikai tās jaunās ES iniciatīvas kontekstā, kas attiecas uz sadarbības izvērsanu ar kaimiņvalstīm ārpus paplašinātās ES robežām, bet arī jaunās globālās ekonomikas vides kontekstā. Abos gadījumos ir nepieciešama konkurētspējīgāka pieeja to problēmu risināšanai, kas saistītas ar ekonomikas izaugsmes paātrināšanu ES vienotajā tirgū.

Domāju, mēs visi esam vienprātīgi, ka Starpvaldību konference ir pēc iespējas drīzāk jāpabeidz. Taču, lai ikvienai problēmai nodrošinātu ilgtspējīgu risinājumu, tam jābūt pieņemamam visām paplašinātās savienības dalībvalstīm. Uzskatu, ka pašreizējās problēmas ir tikai viena no tām krīzēm, kuras Eiropas Savienībai būs jāpārvar, iekams ES dalībvalstis sasniegs vēlamo integrācijas līmeni. Manuprāt, drošības sajūtu rada fakts, ka 90-95% no Konventa izstrādātā līguma projekta noteikumiem ir pieņemami visām pašreizējām un topošajām dalībvalstīm. Nozīmīgs panākums, par ko vienojās Konvents un ko Starpvaldību konferencē atbalstīja dalībvalstu valdības, ir atklātības princips, kas nākotnē tiks ievērots Padomes likumdošanas darbā.

Neraugoties uz ievērojamo progresu, kas Starpvaldību konferencē panākts Itālijas prezidentūras laikā, joprojām neatrisināti palikuši vairāki nopietni jautājumi (jo īpaši kvalificētā vairākuma balsojuma apjoms), kā arī pāris mazāk svarīgu problēmu. Nesenie notikumi vieš cerību, ka vienošanos panākt ir iespējams un Starpvaldību konferenci varētu pabeigt Īrijas prezidentūras laikā. Igaunija ir cieši

pārliecināta, ka mums jāturpina sarunas, balstoties uz jau sasniegtajiem rezultātiem un savā sarunu pozīcijā ievērojot pēc iespējas lielāku elastību. Igaunija lielā mērā ir apmierināta ar rezultātiem, kuri sasniegti Neapolē notikušajā ārlietu ministru apspriedē. Tur tika panākta vienprātība atsevišķos Igaunijai ļoti svarīgos jautājumos, proti, katru dalībvalsti pārstāv viens komisārs, un piecas vietas tiek saglabātas kā minimālais vietu skaits Eiropas Parlamentā. Es uzskatu, ka visu – gan lielo, gan mazo – valstu pārstāvība komisijā, kurā tiek ierosināti un izstrādāti Eiropas likumdošanas akti, ir vienīgais reālais veids, kā sistēmā īstenot jaunas idejas. Vajadzētu arī atcerēties, ka SVK laikā Eiropas Komisija pati nāca klajā ar ideju, ka tajā jābūt visu dalībvalstu pārstāvjiem.

Runājot par balsošanas sistēmu, jāsaka - lai gan Igaunija ir apmierināta ar Nicas līgumā ietvertu risinājumu, mēs varam arī atbalstīt dubultā vairākuma sistēmu ar nosacījumu, ka balsu skaitīšanā Padomē tiek ņemta vērā valstu un iedzīvotāju vairākuma paritāte – piemēram, 55:55 vai 60:60. Viens no novatoriskiem risinājumiem, kas tika izteikts Starpvaldību konferencē, piemēram, ir ierosinājums nākotnē prezidentūras realizēšanā ieviest komandas principu, kas ļautu ES pārvaldīšanā iesaistīt vairāk nekā vienu valsti un vienlaikus nodrošināt efektīvu lēmumu pieņemšanu.

Eiropas ekonomikas efektivitāte un konkurētspēja, kā arī spēcīgs iekšējais tirgus ir vieni no svarīgākajiem Eiropas integrācijas procesa mērķiem. Efektivitāte un konkurētspēja ir Lisabonas stratēģijas pamatā, un Igaunijas prioritātes lielā mērā saskan ar pasākumiem, kurus Īrijas prezidentūra ir apņēmusies īstenot, lai šo stratēģiju realizētu. Igaunijas veiksmīgā pieredze reformu īstenošanā mudina mūs atbalstīt vienprātības principu nodokļu politikā, kurai, pēc mūsu domām, ir ļoti liela nozīme efektīvas un konkurētspējīgas ekonomiskās politikas īstenošanā.

Runājot par Eiropas drošības un aizsardzības politiku (EDAP), Igaunija principā piekrīt, ka ES militārais potenciāls ir jāpalielina. Mēs atbalstām ES un NATO līgumu ("Berlīne plus"), kas ļauj Eiropas Savienībai tā saukto Petersbergas uzdevumu ietvaros veikt arī militāras operācijas. Tomēr tālākai EDAP attīstībai nekādā gadījumā nevajadzētu vājināt transatlantiskās attiecības vai dublēt NATO funkcijas. Tādēļ pašlaik mēs uzskatām, ka nav pamata izveidot Eiropas drošības un aizsardzības savienību (EDAS), kā arī autonomi funkcionējošu štābu.

ANDRIS PIEBALGS

Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Valsts sekretāra vietnieks, atbildīgais par ES jautājumiem

Eiropas integrācija ir unikāla un ļoti veiksmīga sadarbības modeļa paraugs, kuram vēlētos sekot arī citi pasaules reģioni. Mēs ar to lepojamies un nevilcināties dalīties ar citiem savās zināšanās par to, kā šāda sadarbība īstenojama. Turklāt mēs patiešām ticam, ka Eiropa var pozitīvi ietekmēt visas cilvēces attīstību, kā arī situāciju attiecībā uz starptautiskajiem konfliktiem un krīzēm.

Protams, Eiropa ir spējīga to paveikt, balstoties uz saviem agrākajiem sasniegumiem. Līdz šim, neņemot vērā atsevišķas mazākas problēmas, Savienība ir spējusi padziļināt integrācijas procesu, palielināt savu sastāvu līdz 25 dalībvalstīm un izstrādāt jauna Konstitucionālā līguma projektu, kas varētu kalpot par pamatu Savienības attīstībai tuvākajos gadu desmitos.

Šodien centīšos pievērst uzmanību trim galvenajiem faktoriem, kuri tieši ietekmē paplašinātās ES panākumus starptautiskajā arēnā. Tie ir šādi:

- 25 dalībvalstu solidaritāte;
- ar "divu ātrumu" Eiropas modeli saistītie riski;
- iespējami drīza Starpvaldību konferences darbības atsākšana.

Jāatzīst, ka Eiropas modeļa drošums ir atkarīgs no Eiropas valstu un tautu vienotības. Mēs zinām, ka Eiropa tiek būvēta uz daudz plašākiem pamatiem nekā tikai kopīgas vai daļēji kopīgas intereses. Mūsu politikas pamatā ir Eiropas kopīgās vērtības un Eiropā aprobētie veidi, kā panākt kompromisu visos iespējamajos jautājumos. Solidaritāte ir galvenā ideja, atbilstoši kurai Eiropa funkcionē. Esmu pārliecināts, ka 25 valstu solidaritātes nostiprināšana šobrīd ir vissvarīgākais Savienības uzdevums.

Lielas bažas ir radušās sakarā ar pašreizējām grūtībām Starpvaldību konferences darbā. Nenoliedzami, būtu žēl, ja tiktu izšķērdēta radošā enerģija, ko Eiropas Konventā un Starpvaldību konferencē ieguldījuši tik daudzi izcili prāti. Tomēr visnegatīvākās sekas un Starpvaldību konferences kļūda būtu "divu ātrumu" Eiropas modeļa attīstība.

Protams, paplašināšanās ir nozīmīgs izaicinājums visiem. Mēs zinām, ka 25 valstīm kaut ko sarunāt ir daudz grūtāk nekā sadarboties sešām vai 15 valstīm. Taču decembra sammitā galvenā gūtā mācība ir tāda, ka nepastāv robežšķirtnes starp “vecajām” un “jaunajām” dalībvalstīm.

Mums jāatzīst fakts, ka ciešāka sadarbība mazāka dalībvalstu skaita ietvaros varētu nākt par labu Eiropai kopumā, ka Francijas un Vācijas īpašās attiecības savulaik devušas impulsu turpmākajai integrācijai, kā arī to, ka Savienības dibinātājvalstīm, iespējams, ir labāka izpratne par *méthode communautaire* nekā jaunajām dalībvalstīm. Tomēr nopietna kļūda būtu uzskatīt, ka “divu ātrumu” Eiropa ir pareizā reakcija uz pašreizējām grūtībām, ar ko nākas saskarties SVK un Savienībai kopumā. Šāda kļūda var nopietni kaitēt Savienībai gan iekšēji, gan ārēji.

Topošajās dalībvalstīs dažādu veidu eiroskeptiķi mēģina apelēt pie cilvēku emocijām jautājumā par pilnīgu vienlīdzību ar līdzpilsoņiem vecajās dalībvalstīs. Pat tagad, kad visās 10 valstīs referendumu bijuši veiksmīgi, šīs emocijas joprojām ir diezgan spilgti izteiktas un lielai daļai iedzīvotāju būtiskas.

No tā izriet jautājums: kas tad ir svarīgāks - solidāra Eiropa, kas rada drošu pamatu tālākai attīstībai, vai integrēts kodols, kas atsvešina jaunos līdzpilsoņus? Nav šaubu, ka Latvijas izvēle ir solidāra Eiropa.

“Divu ātrumu” Eiropa nozīmētu atteikšanos no solidaritātes. Ja līdz šim spēcīgākās ES valstis varēja palīdzēt nostiprināties vājākajām valstīm, tad “divu ātrumu” Eiropas modelis nozīmē vājo valstu pamešanu, lai stiprās varētu virzīties tālāk. Tas ir bīstams Eiropas attīstības scenārijs. Ne mazāk bīstams tas ir arī attiecībā uz pārējo pasauli un tuvākajām Savienības kaimiņvalstīm.

Ideja par “divu ātrumu” Savienību man atgādina agrāko Eiropu, kad kontinents bija sadalīts atsevišķos valstu blokos. Ja Eiropas valstis zaudēs solidaritātes sajūtu un kopīgās vērtības, mūsu kontinentā var izveidoties trīs dažādi grupējumi:

- Eiropas “kodols”, kas sastāvētu no ES dibinātājām valstīm un, iespējams, vēl dažām valstīm;
- otrā ātruma valstis, kuras gaidīs, kad vadību uzņemsies ASV;
- Krievija un tās satelītvalstis.

Šādas notikumu attīstības sekas varam tikai iztēloties. Rodas vairāki nopietni jautājumi:

- Pirmkārt, vai Savienība turpinās veidot efektīvu un saskaņotu KĀDP/EDAP, vai šīm politikas nozarēm vajadzētu kļūt par Eiropas “kodolā” ietilpstošo dalībvalstu ekskluzīvu sfēru?
- Otrkārt, vai divās kategorijās sadalītai Eiropai vispār var būt globāla ietekme?
- Treškārt, kā gan sadalīta Eiropa varētu kļūt par līdzvērtīgu ASV partneri?

- Ceturtkārt, ja īstenojas iepriekšminētais scenārijs, tad kāda varētu būt mūsu jauno kaimiņvalstu (pirmkārt - Ukrainas, Baltkrievijas un Moldovas) situācija?

Manas atbildes uz visiem šiem jautājumiem ir ļoti pesimistiskas:

- KĀDP un EDAP 25 valstu mērogā kļūs bezjēdzīga, ja atsevišķa valstu grupa padziļinās savstarpējo integrāciju ārpolitikas un aizsardzības jomā, tādējādi veidojot slēgtu klubu. “Kodola” valstis pašas gan varētu sasniegt lielāku saskaņu, taču atsvešinātu no sevis “otrā ātruma” valstis.
- “Divu ātrumu” modeļa attīstība neizbēgami vājinātu ES kā globāla subjekta nozīmi. Šāda attīstība noteikti vairāk veicinātu vienpusēju politiku starptautiskajā arēnā un vājinātu daudzpusējās sadarbības institūcijas, jo “otrā ātruma” valstis tiktu pakļautas pretrunām starp Eiropas “kodolu” un citām pasaules lielvarām.
- Ir acīmredzams, ka sadalīta Eiropa nekādā ziņā nevarētu kļūt par līdzvērtīgu partneri Amerikas Savienotajām Valstīm. “Divu ātrumu” modeļa attīstības rezultātā starp ASV un Savienības jaunajām dalībvalstīm varētu izveidoties individuālas (un asimetriskas) partnerattiecības. Tas noteikti nepadarīs Eiropu stiprāku.
- Nenoliedzami, šāds pavērsiens atturēs jaunās kaimiņvalstis no proeuropeisku reformu īstenošanas. Rezultātā šīs valstis varētu tiekties pretī citiem varas centriem. Viens no nozīmīgākajiem šādiem centriem ir Maskava. Tādējādi pati ideja par sadarbību ar trešajām valstīm kļūtu visai apšaubāma. Mēs varam vienīgi minēt, kādu ietekmi tas varētu atstāt uz tādiem reģioniem kā Rietumbalkāni. Turklāt tas radītu pamatu dažādiem pieņēmumiem par to, vai turpmāk jaunās kaimiņvalstis veidos Savienības perifēriju vai arī “otrā ātruma” valstis - “kodola” valstu perifēriju?

Ņemot vērā iepriekšminēto, mans secinājums ir tāds, ka “kodola” jeb avangarda Eiropas izveide ir attaisnojama tikai tādā gadījumā, ja šo avangarda valstu mērķis ir attīstīt Eiropas Savienību kopumā, nevis nostumt malā vājākos vai sodīt nepaklausīgos.

Eiropas integrācijas turpmāko attīstību daudz labāk būtu saistīt ar pastiprinātās sadarbības ideju. Šī pieeja nav pretrunā ar dalībvalstu vienlīdzības principu. Tā ļauj efektīvāk veidot sadarbību daudzās jomās.

Konstitucionālā līguma projektā ir ietverti vairāki svarīgi nosacījumi attiecībā uz ES ārpolitikas efektīvizēšanu. Ārlietu ministram un Eiropas ārējo attiecību dienestam varētu būt ļoti liela nozīme efektīvākas KĀDP attīstībā. Šie jauninājumi varētu palīdzēt izlabot pašreizējās KĀDP pasākumu nepilnības, tādējādi padarot KĀDP konsekvētāku un samazinot trešo valstu iespējas gūt labumu no ES dalībvalstu savstarpējām pretrunām.

Šajā sakarā Latvija iestājas par iespējami drīzu Starpvaldību konferences darbības atsākšanu, lai tiktu rasta vienošanās nedaudzajos Konstitucionālā līguma jautājumos, kuros vienošanās netika panākta Itālijas prezidentūras laikā. Latvija uzskata, ka paplašinātajai Savienībai jāpierāda, ka tā ir spējīga sekmīgi darboties 25 valstu mērogā un, balstoties uz solidaritāti, uzturēt pašreizējo integrācijas dinamiku. Par laimi, izredzes atsākt SVK darbību un ātri panākt progresu attiecīgajos jautājumos Īrijas prezidentūras laikā ir visai labas.

Apkopojot iepriekšteikto, solidaritāte, šķiet, ir visnozīmīgākais Savienības ārējās efektivitātes priekšnoteikums. Paplašinātajai ES, kas sastāv no 25 dalībvalstīm, var būt aizvien lielāka ietekme starptautiskajā arēnā. Tomēr jāpatur prātā arī ar kļūdaino risinājumu saistītie riski, tostarp pats galvenais - ar "divu ātrumu" Eiropas modeli saistītais risks.

Kā jau Komisija pareizi secinājusi, Savienība nav valsts, taču saskaņotas ārējās attiecības tās ietekmi var palielināt daudz lielākā mērā nekā atsevišķa vai paralēla dalībvalstu darbība. Šeit vēl varētu piebilst, ka atteikšanās no aktīvas iesaistīšanās attiecībās ar pārējo pasauli varētu novest pie ārlietu un drošības politikas darbības plānu renacionalizācijas pašā Eiropas Savienībā un tās kaimiņvalstīs. Ilgākā perspektīvā tas noteikti no mums prasītu daudz lielākus līdzekļus, nekā mēs varētu ietaupīt, samazinot izdevumu līmeni.

Dr. RAMŪNS VILPIŠAUSKS (Ramunas Vilpišauskas)

Vilņas Universitātes Starptautisko attiecību un politikas zinātnes institūta asociētais profesors

Manas piezīmes būs par jauno dalībvalstu interesēm paplašinātajā Eiropas Savienībā. Sākšu ar diviem komentāriem attiecībā uz minēto tematu: runājot par dalībvalstu interesēm, vispirms gribētu uzsvērt, ka gan pašlaik, gan arī pēc paplašināšanās Eiropas Savienība būs ļoti nevienlīdzīgs veidojums, tādēļ ir acīmredzams, ka līdzās Eiropas interesēm pastāv un bieži vien arī dominē valstu nacionālās intereses. Šī iemesla dēļ mēs varam un mums arī vajadzētu runāt par valstu interesēm Eiropas Savienībā, kas ir ne tikai Eiropas iedzīvotāju, bet arī Eiropas valstu savienība. Tajā pašā laikā gribētu uzsvērt - es neuzskatu, ka jaunās valstis nepārtraukti veidotu vienotu koalīciju pret vecajām dalībvalstīm. Domāju, ir acīmredzams, ka pēc paplašināšanās tiks veidotas koalīcijas atsevišķu jautājumu risināšanai, kuras aptvers dažas dalībvalstis no nesen pievienojušos valstu grupas un dažas vecās dalībvalstis. Šādu situāciju mēs jau varējām novērot SVK laikā.

Polija kopā ar Spāniju ieņem līdzīgas pozīcijas līdzīgos jautājumos.

Tās bija divas manas piezīmes, un, pirms pāreju pie komentāriem par Eiropas nākotni un Starpvaldību konferencē izskatītajiem jautājumiem, gribētu pievērst uzmanību trim problēmām. Dažas no tām jau tika minētas. Ir skaidrs, ka jauno dalībvalstu pievienošanās notiek paralēli Eiropas Savienības un NATO reformām; turklāt tas ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc šīs organizācijas mainās. Pēdējos gados ir notikušas arī būtiskas pārmaiņas starptautiskajā arēnā, kas arīdžan izraisa diskusijas un pārmaiņas šo organizāciju ietvaros.

Taču es gribētu uzsvērt, ka topošajās dalībvalstīs pastāv zināma veida vakuums. Es runāju tieši par Baltijas valstīm, kurās pēc Eiropas Savienības paplašināšanās un iestāšanās minētajā savienībā izveidojies nacionālo prioritāšu vakuums. Esmu novērojis, ka pēdējo divu gadu laikā šo valstu politiskās partijas un politiskā elite veic pētījumus par to, kādas varētu būt jaunās nacionālās prioritātes pēc tam, kad Baltijas valstis būs kļuvušas par minēto organizāciju dalībniecēm. Mērķi, kas līdz

šim vienoja mūsu politiskās, ekonomiskās un cita veida elites lielāko daļu, bija orientēti uz labklājības un drošības sasniegšanu šo jēdzienu plašā nozīmē, bet tagad ir pārāk izplūduši, lai vienotu partijas un cilvēkus šajās valstīs. Manā skatījumā šis ir pastāvīgs izaicinājums, īpaši Baltijas valstīs, un domāju, ka diskusijai par Eiropas nākotni vajadzētu zināmā mērā palīdzēt arī noteikt šo valstu prioritātes.

Tagad es gribētu izteikt dažas piezīmes par ekonomikas jautājumiem, kas ir cieši saistīti ar institucionālajām reformām, ko SVK izvirzījusi uzmanības centrā. Piekritu tiem, kuri apgalvoja, ka, iespējams, visu – gan jauno, gan veco dalībvalstu prioritārais mērķis ir Eiropas Savienības ekonomiskā izaugsme un konkurētspējas palielināšana. Šajā kontekstā situācija ir diezgan atšķirīga: jaunajās dalībvalstīs ir dinamisks attīstības temps. Baltijas valstīs attīstās ļoti strauji, un, iespējams, ir vienas no visstraujāk progresējošām valstīm pasaulē, ja neskaita Ķīnu un vēl pāris valstis. Tajā pašā laikā ir skaidri redzams, ka ekonomiskā attīstība atšķiras no līmeņa, kāds ir ES dalībvalstu lielākajā daļā. Ņemot vērā šīs divas pazīmes, kas raksturo pašreizējo situāciju, ļaujiet man minēt vairākus nozīmīgus jautājumus. Pirmkārt, tā ir atlikušo ierobežojumu atcelšana attiecībā uz četrām brīvībām, to skaitā uz jau apspriesto brīvu darbaspēka kustību. Ir patiešām žēl, ka dažas dalībvalstis (es domāju Nīderlandi, Zviedriju un jo īpaši Dāniju), kuras jau vairākus gadus apgalvo, ka darbaspēka kustībai nekādus ierobežojumus nepiemēros, nesen vairākus ierobežojumus tomēr ir ieviesušas. Uzskatu, tas paradoksāli varētu nozīmēt to, ka pēc Eiropas Savienības paplašināšanās grūtības saistībā ar darbaspēka kustību varētu rasties cilvēkiem, kuri minētajās valstīs mēģina strādāt legāli. Šāda situācija liecina par to, ka minētajās valstīs (tāpat kā vēl dažās citās ES dalībvalstīs) trūkst politiskās gribas ievērot to, ko šīs valstis nepārtraukti atkārtoti Lisabonas stratēģijas ietvaros attiecībā uz jaunu darba vietu radīšanu, reformu īstenošanu darba tirgū un citās jomās, kas tādējādi varētu veicināt ekonomikas dinamismu.

Uzskatu, ka pastāv vēl viens ļoti svarīgs jautājums, kas īpaši saistīts ar dažādiem ekonomikas attīstības līmeņiem, kā arī ar Eiropas Savienības kā pirmām kārtām regulējošas organizācijas būtību. Ņemot vērā dažādo valstu atšķirīgās iespējas, domāju, ka ir jāpiemēro elastīgas regulējošās metodes. Pretējā gadījumā šīs Eiropas Komisijas darba plānā iekļautās jaunās stingrās regulas, kuras galvenokārt saistītas ar vides aizsardzību, var kļūt par nopietnu barjeru jauno dalībvalstu uzņēmumu izaugsmei un konkurētspējai, jo to izpilde ir nesamērīgi dārga, turklāt šajos uzņēmumos rada lielākas izmaksas nekā vairāk modernizētajos uzņēmumos Vācijā vai Dānijā. Parasti tieši šīs valstis arī mēģina "eksportēt" savas regulējošās normas uz citām dalībvalstīm.

Efektīva Eiropas Savienības finansējuma izmantošana ir vairāk atkarīga no Baltijas valstu un citu jauno dalībvalstu valdībām. Manuprāt, pašlaik zināmas

bažas rada lielās cerības, kas tiek saistītas ar Eiropas Savienības finansējumu, jo īpaši struktūrfondi. Domāju, ka ir daudz nereālu cerību, tādēļ tas būs sarežģīts uzdevums minētos līdzekļus izlietot tajās jomās, kas dod labumu sabiedrībai, nevis kropļo tirgu.

Vēl viens izaicinājums Baltijas valstīm un pārējām jaunajām dalībvalstīm ir saistīts ar uzmanības koncentrēšanu uz nozarēm, kurās Eiropas Savienībai nav būtiskas lomas. Šīs nozares, piemēram, izglītība un veselības aizsardzība, ir ļoti nozīmīgas mūsu iedzīvotājiem. Tā kā Eiropas Savienībai šajās nozarēs nav būtiskas ietekmes, tām netiek pievērsta pienācīga uzmanība. Taču mūsu valstīs tās ir vismazāk reformētās nozares.

Visbeidzot, ļoti svarīgs ekonomiskais jautājums ir nepieciešamība samazināt diskriminējošos aspektus tirdzniecībā ar trešajām valstīm, no kurām dažas ir mūsu tradicionālie tirdzniecības partneri, bet dažas, piemēram, Amerikas Savienotās Valstis atrodas tālu no mums. Es domāju, ka tas ir ļoti svarīgi, ja gribam panākt nepārtrauktu Eiropas Savienības ekonomisko izaugsmi.

Īsumā par ES institucionālajām reformām. Ļoti svarīgs aspekts, kuru arī turpmāk vajadzētu ievērot, īstenojot Eiropas Savienības un Kopienas metodi, ir vienlīdzīga pārstāvība. Plašāk par šo tematu nerunāšu. Domāju, ka tas ir labi saprotams. Vēl viens strīdīgs jautājums, kas skar jauno dalībvalstu lielāko daļu (nenoliedzami, arī Baltijas valstis un īpaši Poliju), ir Nicas līgumā noteiktā balsošanas sistēma Ministru Padomē. Tas ir vienkāršs matemātisks jautājums: ja tiks pieņemta dubultā vairākuma sistēma, minētās valstis zaudēs zināmu balsu īpatsvaru. Baltijas valstis nav pārāk daudz izteikušas par šo jautājumu. Tās nepievienojās Polijas nostājam. Nezinu, vai tas ir labi vai slikti, taču domāju, ka tas ir vēl viens izaicinājums. Protams, šā jautājuma tālāka risināšana ir atkarīga no tā, par kādu kompromisu valstīm izdosies vienoties.

Vēl viens nozīmīgs jautājums, manuprāt, ir veto tiesību saglabāšana noteiktās jomās, piemēram, nodokļu un sociālajā politikā. Ja šādas tiesības netiek saglabātas, domāju, ka tas varētu paildzināt valstu attīstību, kas savukārt varētu apdraudēt visas Eiropas Savienības un jo īpaši jauno dalībvalstu konkurētspēju.

Nobeigumā es gribētu pieminēt jautājumu par pastiprināto sadarbību. Domāju, ka pastiprinātā sadarbība šajos apstākļos varētu būt ļoti lietderīga. Intereses Eiropas Savienībā ir nevienmērīgas - dažas valstu grupas, kurām ir vairāk kopīgu interešu nekā citām grupām, varētu vēlēties īstenot kādus konkrētus projektus. Šā iemesla dēļ vajadzētu nodrošināt pastiprinātās sadarbības iespēju. Taču tādā gadījumā ir ļoti svarīgi, lai šīs sadarbības pamatā būtu dažādās nacionālās intereses un netiktu liegta iespēja tajā iesaistīties arī citām valstīm. Ir ļoti būtiski, lai pastiprinātā sadarbība būtu atvērta ikvienai valstij, kas tajā vēlētos iesaistīties nākotnē.

Ja runājam par politiskajiem un drošības jautājumiem, šeit tāpat ir jāmeklē līdzsvars starp pāratlantisko partneru interesēm. Arī Baltijas valstīm un Polijai šis ir jutīgs jautājums. Lielā mērā risinājums būs atkarīgs no attiecībām starp Vāciju, Franciju un Lielbritāniju no vienas puses un Amerikas Savienotajām Valstīm no otras puses. Šajā gadījumā tās ir mazās valstis, mazās jaunās dalībvalstis, kuras mēģina atrast šo līdzsvaru un zināmu kompromisu jautājumos, kuros ASV un Eiropas valstu intereses atšķiras. Es uzskatu, ka ir ļoti būtiski saglabāt ASV intereses Eiropā, iespējams, saglabājot NATO lomu šeit. Tas ir ļoti nozīmīgi Baltijas valstīm, ņemot vērā ASV lomu okupācijas laikā. Runājot par “lielo trijnieku”, jāteic, ka paplašinātajā Eiropā būs gadījumi, kad pastiprinātā sadarbība būs lietderīga un tāpēc “lielajam trijniekam” varētu būt pozitīva loma. No otras puses, domāju, ka tad, kad šī sadarbība būs pretrunā ar visu dalībvalstu vienlīdzības principu, jaunajām ES dalībvalstīm varētu rasties jauni izaicinājumi.

Dr. KLAUDIJS MANIOKS (Klaudijus Maniokas)

Viļņas Universitātes Starptautisko attiecību un politikas zinātnes institūta analītiķis

Domāju, ka mēs šeit runājam galvenokārt par to, kā pārvaldīt paplašināto un ļoti neviendabīgo Eiropas Savienību. Jautājums patiešām ir par to, vai ES Konstitūcija ir labs šīs problēmas risinājums. Domāju, ka nav.

Visi ir vienisprātis, ka Eiropas Savienībā ir nepieciešams lielāks elastīgums. Tajā pašā laikā Konstitūcijas ietvaros piedāvātie risinājumi, jo īpaši attiecībā uz balsošanas tiesībām, kas ir Konstitūcijas pamatjautājums, šo elastīgumu Eiropas Savienībā samazina. Ar šo Konstitūciju Eiropas Savienībai tiek piedāvāts jauns lēmumu pieņemšanas modelis, kas ir diezgan izplatīts tā sauktajās unitārajās mažoritārās sistēmas valstīs, taču attālina mūs no vienprātības principa, kas palīdz sakārtot neviendabīgu organizāciju vai sabiedrību. Konstitūcijā ietvertā kvalificētā vairākuma balsošanas formula varētu nozīmēt pārmaiņas ES lēmumu pieņemšanas kultūrā un ir pretrunā ar neviendabīgās Eiropas Savienības vajadzībām.

Pamatojot šo tēzi, minēsim vairākus faktus saistībā ar ļoti smalku un senu teoriju. Šī teorija, ko pagājušā gadsimta 70. gadu sākumā attīstīja Ārends Lijphārts, politologiem ir ļoti labi zināma. Tā ir konsociālisma teorija - faktiski, teorija par to, kā pārvaldīt neviendabīgu sabiedrību. Teorija tika attīstīta Nīderlandē, Šveicē un citās valstīs. Neviendabīgu sabiedrību raksturo četras pazīmes. Pirmkārt, sabiedrībā dominē elites grupas. Otrā pazīme ir šīm elites grupām piederošās veto tiesības. Treškārt, šajās sabiedrībās ir izkopta vienprātības meklēšanas kultūra. Ceturtkārt, tajās pastāv saskaņa attiecībā uz nepieciešamību saglabāt šo sistēmu, kas ir ļoti svarīgi, lai sistēma varētu eksistēt.

Lēmumu pieņemšana šajās sistēmās nav sacensība, kā tas ir ASV un Lielbritānijas politikā. Politika ir nopietna lieta. Nepieciešamas nepārtrauktas sarunas starp dažādām pusēm, un šīs sarunas par noderīgām uzskata visas ieinteresētās elites grupas, kuras pārstāv dažādus sabiedrības slāņus. Pretējā gadījumā šajās neviendabīgajās valstīs varētu rasties diezgan vardarbīgi konflikti.

Iekārtai, ko attīstījusi Eiropas Savienība, daudzas pazīmes ir kopīgas ar šo konsociālo lēmumu pieņemšanas modeli. Domāju, ka Konstitucionālais līgums – Konventa sagatavotais Konstitucionālā līguma projekts – lielā mērā to ignorē, pirmām kārtām jau ieviešot jaunu dubultā vairākuma principu. Uzskatu, ka visām valstīm, kuras ir ieinteresētas saglabāt Eiropas Savienību un celt tajā labklājību, vajadzētu pretoties šai dubultā vairākuma sistēmai. Taču ir par maz pateikt, ka neviendabīgās Eiropas Savienības mažoritārā pārvaldīšanas metode nav laba. Ir jāpiedāvā alternatīvas, kas varētu būt produktīvākas par gluži vienkāršu lēmumu pieņemšanas procesa centralizēšanu.

Viena no šādām alternatīvām patiešām ir elastīgāki noteikumi. Eiropas Savienībā tā ir jauna tendence, ko pazīst ar vairākiem nosaukumiem, piemēram, “atvērtā koordinācijas metode”. Ir acīmredzams, ka Eiropas Savienībai nepieciešams lielāks elastīgums, kas ne vienmēr ir tiesiski iestrādāts regulējošos dokumentos. Tas var būt bīstami, jo Eiropas tiesības un Eiropas tiesību pārākums ir Eiropas Savienības stūrakmens. Ar to gribu teikt, ka droši vien ir iespējams atsevišķus regulējošos principus vairāk pielāgot dažādajām vajadzībām. Šādu pieeju ievēro un piedāvā arī Eiropas Komisija. Atcerieties 2001. gada “Balto grāmatu par Eiropas pārvaldi”. Tas bija viens no galvenajiem jautājumiem - ieviesīsim vispārīgākus lēmumus, vispārīgākas direktīvas, vispārīgākas regulas un tādējādi panāksim lielāku elastīgumu. Ir žēl, ka arī Konvents lielākoties ignorējis “Baltajā grāmatā par Eiropas pārvaldi” iekļautos priekšlikumus, kas ar neviendabīgas Eiropas Savienības pārvaldi saistītajām problēmām piedāvāja reālus risinājumus. Tā vietā, lai meklētu jaunus regulējošus līdzekļus un atrisinātu problēmas, Konvents izlēma pārskatīt politisko līdzsvaru Eiropas Savienībā. Domāju, ka tā bija kļūda.

Otra alternatīva centralizētajam, mažoritārajam lēmumu pieņemšanas procesam Eiropas Savienībā, protams, ir pastiprinātā sadarbība. Šeit es nesaskatu nekādas briesmas (vismaz ne lielas), taču ar nosacījumu, ka šī sadarbība izvērsama tikai konkrētās jomās. Jebkurā gadījumā Eiropas Savienībai ir tās pamats – iekšējais tirgus. Tādēļ Savienībai noteikti vajadzētu atskatīties uz tās pirmsākumiem un atcerēties, ka tās pirmais veiksmīgais solis, pirmā veiksmīgā ideja bija iekšējā tirgus un pārticības radīšana Eiropas Savienībā. Visas pārējās idejas, kas šobrīd tiek izteiktas un izvirzītas kā jauns Eiropas Savienības uzdevums, tai skaitā kopējas ārējās un drošības politikas attīstīšana (ko galvenokārt izvirza Francija), ir diezgan pretrunīgas. Taču es nedomāju, ka kādas grūtības radītu atļauja atsevišķām valstīm eksperimentēt ar nosacījumu, ka tiek saglabāts iekšējā tirgus stablais pamats.

Nobeigumā gribētu teikt, ka Eiropas Savienībai paplašinoties un kļūstot daudz neviendabīgākai, jāatrod labāks līdzsvars starp pieejamajiem līdzekļiem, kas tiek

izmantoti ar pieaugošo daudzveidību saistīto problēmu risināšanai. Mažoritārās sistēmas demokrātiskajām valstīm raksturīgās lēmumu pieņemšanas metodes var izmantot tikai viendabīgā sabiedrībā. Tās varētu būt Eiropas Savienībā panāktas tuvināšanās sekas nevis šādas tuvināšanās sasniegšanas līdzeklis. Notiekošajās diskusijās par Konstitucionālo līgumu saskatāmas neskaidrības attiecībā uz mērķiem un līdzekļiem. Taču to vēl ir iespējams izlabot, lai izvairītos no nemitīgām problēmām, kas saistītas ar atsevišķu valstu izolēšanu un izslēgšanu no lēmumu pieņemšanas procesa Eiropas Savienībā.

NATO/EDAP, attiecības ar ASV

FOLKERS HEIZE (Volker Heise)

Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta ES Ārējo attiecību pētniecības grupas pētnieks

Dažkārt starptautisko laikrakstu lasītājiem var rasties priekšstats, ka ASV, NATO un Eiropas Savienība globālajā arēnā ir “spēlētāji”, kurus šķir pretēji vai konkurējoši viedokļi, neuzticība vai gluži vienkārši nevēlēšanās. It īpaši Irākas kara sākumā tika apšaubīts starptautisko organizāciju nozīmīgums pretstatā apņēmīgai lielvarai, kuras rīcībā ir unikāli militārie līdzekļi.

NATO nemainīgā nozīme drošības un stabilitātes garantēšanā Eiropā un ap to gan līdz šim nav apšaubīta. Patiesībā neatkarīgi no tā, vai šī nozīme tiek vai netiek apstrīdēta, NATO sniegtās drošības garantijas tomēr šķiet vispievilcīgākās nākamajām NATO dalībvalstīm un valstīm, kas par tādām tiecas kļūt. NATO svarīgo lomu Balkānu reģiona stabilitātes nodrošināšanā atzīst itin visi.

Septembra notikumi ir viens no iemesliem, kāpēc NATO ir atteikusies no tradicionālā eirocentriskā skatpunkta. Attīstot NATO reaģēšanas spēkus, alianse attīsta savu spēju iejaukties globālā krīžu gadījumos. Pašlaik NATO ir uzņēmusies Starptautisko drošības atbalsta spēku (ISAF) vadību Afganistānā un veic jūras novērošanu pie Austrumāfrikas krastiem.

Stabilizācija, valstu un nāciju veidošanās ir diezgan ilgstošs process, kas var ievilkties daudzu gadu garumā, kā to rāda Balkānu reģionā gūtā pieredze. Tādēļ aliansei nācās pārņemt ISAF vadību Afganistānā, jo neviena atsevišķa valsts vai valstu koalīcija nebija spējīga uzņemties vadošo lomu ilgākā laika posmā, galvenokārt sava ierobežotā vadības un kontroles potenciāla dēļ.

Tomēr NATO karoga parādīšanās visai dažādās pasaules malās vienmēr būs diezgan jutīgs politisks jautājums, jo sakarā ar to var rasties dažāda rakstura bažas, it īpaši bailes no jaunu konfrontācijas līniju iezīmēšanās attiecīgajā reģionā. Tādēļ ir svarīgi, ka NATO Afganistānā darbojusies uz ANO pilnvarojuma un afgāņu vēlētas valdības uzaicinājuma pamata. Afganistānas stabilizācija un līdz ar to NATO palīdzība šajā procesā atbilst arī visu pārējo reģiona valstu interesēm.

Iespējamā NATO loma Irākā zināmu iemeslu dēļ ir pat vēl jutīgāks jautājums. Jebkura alianses pašas iniciēta darbība šajā reģionā var izraisīt vēl lielāku vispārēju konfrontāciju, arī kultūras un reliģijas aspektā. Tādēļ NATO pašreizējais nodoms iegūt ANO pilnvarojumu un vēlētas valdības uzaicinājumu kā priekšnoteikumu darbībai šajā reģionā ir vairāk nekā saprātīgs. Ļoti svarīgi būtu ņemt vērā arī citu reģiona valstu viedokļus (dažas no šīm valstīm, iespējams, būtu ļoti pateicīgas par Irākas problēmas atrisināšanu) un aicināt iesaistīties pēc iespējas vairāk arābu un musulmaņu valstu.

NATO pārejai no eirocentriskām uz globālām aktivitātēm arī jābūt balstītai uz stabilu stratēģiju. Alianses stratēģiskā koncepcija tika apstiprināta 1999. gadā Vašingtonas sammitē. Kopš tā laika NATO ir izstrādājusi koncepcijas par terorisma apkarošanu un masu iznīcināšanas ieroču neizplatīšanu. Tomēr jāapspriež un jāizstrādā vispārīgāka stratēģija attiecībā uz to, kā NATO paredz īstenot savu globālo lomu.

Šādas diskusijas rezultātā Eiropas Savienībā diezgan ātri tika izstrādāta Eiropas drošības stratēģija. Tā atspoguļo ES visaptverošo pieeju drošības un stabilitātes jautājumiem, kas ietver ne tikai militārus līdzekļus, bet arī dažādus politiskus, ekonomiskus un citus līdzekļus, kas ir Savienības rīcībā. Vienošanās par tādu pamatkonceptiju gan ir pati vieglākā darba daļa. Turpmākais šīs stratēģijas ieviešanas darbs būs daudz sarežģītāks.

2004. gada janvārī Padome izvirzīja uzdevumu izstrādāt šādas koncepcijas:

- efektīvas daudzpusējas attiecības ar ANO pašos pamatos (ko var uzskatīt par reakciju uz diskusiju par ASV attieksmi pret ANO Irākas kara priekšvakarā);
- cīņa pret terorismu;
- stratēģija attiecībā uz Vidējo Austrumu reģionu;
- visaptveroša politika attiecībā uz Bosniju un Hercegovinu.

Šis uzdevums galvenokārt attiecas uz politiskajām koncepcijām un ļauj mums cerēt uz daudz detalizētāku un daudzpusīgāku, Eiropas drošības stratēģijā noteiktajiem principiem atbilstošu pieeju dažādiem jautājumiem. Tomēr tajā nav iekļauts svarīgais jautājums par stratēģijas ieviešanai nepieciešamo ES civilo un militāro līdzekļu attīstīšanu un pielāgošanu.

Lai gan attiecīgie pasākumi tiek veikti saskaņā ar Eiropas titulumērķa iniciatīvu Eiropas spēju rīcības plāna (European Capabilities Action Plan - ECAP) un ar civilajiem līdzekļiem saistīto īpašo uzdevumu ietvaros, pieņēmumi, kas ir šo uzdevumu un plānu pamatā, tika formulēti EDAP sākumposmā un koncentrēti uz Eiropu. Tādējādi, lai spētu uzņemties globālas funkcijas, šie uzdevumi un no tiem izrietošās kapacitātes prasības ir jāpielāgo attiecīgajām prasībām.

ES dalībvalstu trūkumi militārajā jomā ir labi zināmi. Visnopietnākie ir trūkumi stratēģiskā transporta, stratēģiskās izlūkošanas, vadības un kontroles spēju

jomā. Tomēr ir arī citas jomas, kas prasa papildu pūliņus. Tajā pašā laikā šie trūkumi tiek samēroti ar prasībām, kas izriet no 1999. gadā Helsinkos apstiprinātās titulumērķa iniciatīvas. Lai pielāgotos pašreizējām prasībām, noteikti būs nepieciešami papildu centieni.

Labi zināmi ir arī trūkumi sakarā ar pārāk mazo līdzekļu apjomu, kādu valstis iegulda aizsardzībā. Iespējas, ka šis apjoms tiks palielināts, ir diezgan niecīgas. Tādējādi ir neizbēgami, ka valstīm nāksies meklēt jaunas pieejas un uzlabot sadarbību savu militāro līdzekļu attīstīšanai, lai maksimāli izmantotu pašreizējos resursus. Mudinājums veikt šādus pasākumus ir bijis iekļauts katrā ECAP progresa ziņojumā. Līdz šim ir rastas tikai dažas daudzsološas pieejas. Kā piemēru var minēt faktu, ka Nīderlande un Beļģija apvienojušas savus jūras spēku štābus. Tomēr vēl joprojām pastāv pārāk daudz paralēlu spēku un dārgu struktūru. Dažos gadījumos izmantota tāda lietderīga pieeja kā spēku apkopošana. Piemēram var minēt Eiropas Gaisa transporta koordinācijas grupu (European Airtransport Coordination Cell). Dažādos ES un NATO dokumentos ietverti priekšlikumi izmantot daudz konkrētākas un ekonomiskākas metodes, tostarp specializēšanos kādā atsevišķā jomā un pienākumu sadali. Tomēr lielākās valstis šķiet esam visai piesardzīgas attiecībā uz šādu pieeju, jo gadījumos, kad šīs valstis vēlētos darboties pašas, t.i., ārpus ES vai NATO ietvariem, tās būtu atkarīgas no citu valstu spēkiem.

Savukārt mazākās valstis tā vietā, lai koncentrētos uz jomām, kur prasības ir konkrētākas, piemēram, uz kaujas atbalsta vai kaujas nodrošinājuma spēkiem, kuri vienmēr ir nepieciešami, acīmredzot labāk vēlas būt redzamas kaujas spēku pirmajās rindās. Savstarpējas atkarības pieļaušana ne tikai palīdzētu samazināt izdevumus, bet arī dotu turpmāku stimulu Eiropas integrācijas procesam. Valstīm vajadzētu būt drosmīgākām un izvēlēties šo pieeju. Arī topošajai Eiropas Aizsardzības aģentūrai vajadzētu palīdzēt labāk koordinēt centienus un sadarbību aizsardzības jomā. Sadarbība patiešām labāk varētu tikt īstenota mazākās grupās, nevis 25 valstu mērogā. Strukturālā sadarbība, kāda paredzēta Konstitucionālā līguma projektā, nodrošinātu nepieciešamo ietvaru ES iekšienē.

ES darbības pieredze liecina, ka pirmās civilo un militāro krīžu vadības operācijas, kaut arī veiktas mazāk prasīgā atmosfērā, ir bijušas veiksmīgas - gan ar, gan bez NATO līdzekļu un spēju piesaistīšanas.

Daudz lielāks izaicinājums būs tās operācijas pārņemšana, kuru Bosnijā un Hercegovinā veic NATO. Tādēļ būs nepieciešama rūpīga sagatavošanās ciešā sadarbībā ar NATO un it īpaši ar ASV. Tā kā NATO klātbūtne Balkānu reģionā, it īpaši Kosovā, tiks saglabāta, visas šajā reģionā veicamās operācijas būs efektīvi jākoordinē, vienlaikus cenšoties maksimāli izmantot "Berlīnes plus" vienošanās ietvaros paredzētos pasākumus.

Vispār sadarbībai ar NATO "Berlīne plus" vienošanās ietvaros vienmēr būs svarīga loma jebkurā lielākā ES operācijā. NATO nodrošina nepieciešamās militārās un it īpaši operatīvās plānošanas spējas savas kolektīvās vadības struktūras ietvaros, savukārt ES autonomi var paļauties tikai uz savu valstu štābiem, kuri izmantojami īpašos gadījumos. Nedublēt NATO vadības struktūru - tas vienmēr ir bijis pamatprincips, jo šāda dublēšanās radītu ne tikai milzīgus finanšu, bet arī ievērojamus politiskos "izdevumus". Tomēr mazāku un steidzamu operāciju gadījumos, kad NATO resursi nebūtu nepieciešami vai pieejami, ierobežota ES operatīvās plānošanas spēja palīdzētu uzlabot darbu. Tracis, kas izraisījās pagājušā gada aprīlī sakarā ar "četrinieka" iniciatīvu izveidot autonomu plānošanas štābu operāciju veikšanai, bija gluži lieks. Salīdzinājumā ar plānošanas spēkiem, kuri ir NATO vadības struktūras štāba rīcībā un kuros ietilpst vairāk nekā 12 tūkstoši darbinieku, paredzētā ES plānošanas štāba sastāvā būs tikai kādas 20 personas. Turklāt sadarbības grupas veicinās informācijas apmaiņu un sadarbību abu organizāciju militārā personāla starpā.

Attiecības ar ASV, lai arī pagaidām ne tuvu nav labas, šķiet, tomēr uzlabojas. Būtiskākais jautājums ir šāds: vai visas puses ir mācījušās no savām kļūdām? Vai ASV administrācija saprot, ka vienpusēja darbība (apejot daudzpusējās organizācijas) un īpašas koalīcijas nepalīdzēs atrisināt aktuālākās problēmas, kas sniedzas krietni tālāk par Irāku, terorismu un masu iznīcināšanas ieroču neizplatīšanu? Vai eiropieši ir sapratuši, ka pašu šķelšanās vai skaistuma konkursi nebūt neliks Eiropas viedokli vai viedokļus uztvert nopietni vai pat vispār sadzirdēt? Vai abas puses sapratīs, ka resursu apvienošana ir ļoti būtiska pašreizējo un turpmāko uzdevumu atrisināšanai? Dažreiz sapratne ir balstīta arī uz valodu, kāda tiek lietoja tās panākšanai. Šai ziņā ir lielas iespējas stāvokli uzlabot.

ILGVARS KĻAVA

Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Drošības politikas departamenta direktors

Savas runas sākumā gribētu uzsvērt, ka šobrīd man ir mazliet vieglāk runāt par šo tematu – patiesībā daudz vieglāk nekā pirms trim, sešiem vai divpadsmit mēnešiem.

Tā tas ir tāpēc, ka pēdējā laikā daži pozitīvi signāli norāda: pastāv iespēja, ka Eiropas un ASV attiecības var ievirzīties labvēlīgākā gultnē. Tas nozīmē dažādu nesaskaņu novēršanu, viedokļu atšķirību mazināšanu un, visbeidzot, lielākas saskaņas panākšanu starp abām Atlantijas okeāna pusēm. Šeit galveno lomu spēlē Vācija.

Protams, pirmā lieta, kas nāk prātā, ir nesen Minhenē notikušā konference par drošības politiku, kā arī NATO valstu aizsardzības ministru sanāksme, kurā valdība pavisam citāda atmosfēra nekā tadā pašā sanāksmē pirms gada, kad visi gatavojās karam Irākā.

Kopš tā laika notikušas daudzas pārmaiņas. Sadams Huseins ir gāzts, Irāka ir atbrīvota un pašreiz cenšas pārvarēt pagātnes sekas, kas šo valsti vēl saista ar nedemokrātisku un totalitāru režīmu – respektīvi, Irāka cenšas attīstīt demokrātiju. Koalīcijas spēki paliek Irākā, lai nodrošinātu stabilitāti un varas pāreju Irākas tautas rokās.

Diezgan interesants ir fakts, ka NATO, iespējams, Irākā pārņems atsevišķus pienākumus. Minhenes konferencē Vācijas ārlietu ministrs J. Fišers teica šādus vārdus: “Mēs esam vienisprātis, ka koalīcijas spēku centieniem jāvainagojas ar panākumiem. Neveiksmes gadījumā sekas būtu vienlīdz bīstamas mums visiem – gan Eiropai, gan Amerikai. Kas attiecas uz NATO tiešo iesaistīšanos Irākas notikumos, Vācijas valdība nestāsies pretī vienprātības principam – pat tad, ja uz Irāku nesūtīs savu karaspēku.” Zīmīgi vārdi. Kurš gan vēl tikai pirms gada spētu iedomāties, ka kaut kas tāds tiks sacīts? Tas noteikti ir pozitīvs signāls, un mēs Latvijā patiešām par to priecājamies.

Ja nedaudz atskatāmies pagātnē – uz to, kāda bija Eiropa 2003. gadā, tad redzam, ka patlaban risinās ļoti svarīgi notikumi: ir noslēgts pašreizējais abu paplašināšanās procesu (NATO un ES) posms; Eiropā ir izvērsusies plaša politiskā diskusija par atsevišķiem stratēģiskas nozīmes politiskajiem jautājumiem, kas lielā mērā ietekmē to, kādu mēs, eiropieši, redzam pasauli un paši savu nākotni.

Daļa no šīs diskusijas bija veltīta atsevišķu Eiropas valstu nostājamai Irākas kara jautājumā. Eiropas valstu viedokļi bija visai atšķirīgi (dalījums: “vecā Eiropa” un “jaunā Eiropa”). Viedokļu saskaņas nebija arī starp dažām Eiropas valstīm un ASV.

Taču, kā šobrīd ir redzams, diskusijas rezultāts bija pozitīvs, un, visticamāk, tas saglabās savu ietekmi arī turpmākajos gados – vismaz es ceru, ka tā būs. Proti, Eiropas valstīm – gan lielajām, gan mazajām – ir skaidri jāsaprot, ka jebkurš mēģinājums veidot Eiropas nākotni vai arī mēģinājums apvienot Eiropu opozīcijā Amerikai ir lemts neveiksei. To mēs varam skaidri redzēt uz Irākas kara fona.

Runājot par Ameriku, kā pozitīvu šīs aizvien pieaugošās savstarpējās saprašanās elementu varam uztvert to, ka Amerikai ir nepieciešami sabiedrotie – faktiski tai ir vajadzīgs ikviens, kas spēj stāties pretī kopējiem draudiem, jo šo draudu novēršana ir saistīta ne tikai ar militārām kaujām, bet arī ar tām sekojošu politiskās stabilizācijas procesu.

Nozīmīgās politiskās diskusijas otrā daļa bija veltīta jautājumam par Eiropas Konstitūciju. Pirmais mēģinājums cieta neveiksmi. Taču šī neveiksme būtu jāuztver kā niecīgs apstāklis, niecīgs elements grandiozajā projektā, ko dēvē par Eiropas apvienošanu. Mēs varam būt droši, ka tiks rasti risinājumi jautājumam par to, cik balsu iegūs katra valsts un cik liela teikšana katrai valstij būs Eiropas Savienībā. Daudz svarīgāk būtu saprast, ka Eiropā ir nevis tikai viena, divas vai trīs valstis, bet daudz vairāk valstu un katrai no tām ir savas likumīgas tiesības un viedoklis, kam jātiek uzklautam. Nevienai Eiropas valstij nav ekskluzīvu autortiesību jautājumā par to, kas ir īsts eiropietis. Eiropa var pastāvēt un efektīvi funkcionēt tikai uz kompromisa pamata, un uz šo kompromisu jābūt gatavām gan lielajām, gan arī mazajām Eiropas valstīm. Starpvaldību konferences neveiksmīgais mēģinājums pagājušā gada decembrī pabeigt Eiropas Konstitūcijas izstrādi ir apliecinājums tam, ka kompromisa māksla ir jāapgūst tiklab “vecajai Eiropai”, kā arī “jaunajai Eiropai”.

Runājot par EDAP saistību ar Konstitūcijas projektu, jāteic, ka mēs Latvijā kopumā esam apmierināti ar to, kā šis jautājums tika atrisināts, proti, ar to, ka norāde uz savstarpējo aizsardzību tika izslēgta. Mēs nevaram atļauties tādu greznību kā dublēt NATO līguma 5. pantā noteiktās garantijas.

Tajā pašā laikā risinājās diskusija par Eiropas drošības stratēģiju, un tā tika veiksmīgi noslēgta pagājušā gada decembrī. Dokuments “Droša Eiropa labākā pasaulē” ir stabils pamats, uz kuru balstoties, Eiropa veido savu viedokli par drošību, turklāt tas nemaz tik ļoti neatšķiras no ASV viedokļa.

Kā tika uzsvērts, visvairāk Eiropu apdraud terorisms, masu iznīcināšanas ieroču izplatība, reģionālie konflikti, atsevišķu valstu nestabilitāte un organizētā noziedzība.

Ir panākta vienošanās, ka pie šo draudu novēršanas jāķeras ļoti apņēmīgi, un, ievērojot mūsdienu drošības apdraudējumu dinamiku, liela nozīme to novēršanā būtu apsteidzošās iesaistīšanās principam, kas būtu jāīsteno pēc iespējas agrākā posmā. Vēl jo svarīgāk – ir pazīmes, kas norāda, cik liela nozīme drošākas un labākas pasaules veidošanā ir pārlantiskajām attiecībām. Jau tas, ka tika pieņemta kopējā Eiropas drošības stratēģija, patiešām ir ļoti pozitīvs sasniegums.

Attiecībā uz pārlantiskajām attiecībām mēs ceram, ka tiks ņemtas vērā pagājušos mēnešos pieļautās kļūdas un šo attiecību ietvaros nākotnē gaidāms daudz kas pozitīvs. Ja mēs gribam sasniegt izvirzītos mērķus, tad Eiropai un Amerikai, kā arī ES un NATO, faktiski nav citas izvēles kā vien sadarboties.

Un mērķi patiešām ir grandiozi:

- Balkānos notiek militāras operācijas. Tiek risinātas sarunas par to, ka Eiropas Savienība varētu pārņemt NATO misiju Bosnijā un Hercegovinā. Sākotnējā posmā būs nepieciešami vismaz 5000-7000 karavīri, un, starp citu, šai operācijai varētu būt pozitīva nozīme. Tā būs pirmā istā liela mēroga operācija (tā nebūs Kongo), visi tās praktiskie aspekti noteikti saistīs attiecīgo cilvēku uzmanību Briselē (kā arī galvaspilsētās) un, cerams, veicinās reālistisku attieksmi un “atgriešanos uz zemes” (būs mazāk “papīru cilāšanas” un tukšu teorētisko pasākumu).
- Militārās operācijas notiek arī Afganistānā, kur 2003. gada augustā NATO pārņēma vadību. Šobrīd tiek plānots šīs operācijas paplašināt. Būs nepieciešams vēl vairāk karavīru. Vācija jau ir nosūtījusi uz Afganistānu ievērojamu skaitu kareivju – 7250. Nav šaubu, ka NATO spēkiem būs jāpaliek Afganistānā arī turpmākajos gados.

Militārās operācijas notiek arī Irākā, un tāpēc risinās diskusija par to, ka NATO varētu tur pārņemt atsevišķus pienākumus. Tas nozīmē, ka turpmākajos gados uz Irāku būs jāšūta vēl vairāk karavīru.

Ir izteikti priekšlikumi par NATO iespējamo lomu Vidējos Austrumos. Ja šie priekšlikumi tiks īstenoti, visticamāk, arī uz šo reģionu būs jāšūta vēl lielāks skaits karavīru.

Kur ņemt šos karavīrus? Atbilde ir acīmredzama – tie būs karavīri no mūsu valstīm un, visticamāk, vēl vairāk karavīru no pārējās Eiropas, jo šobrīd Eiropas valstis minētajās vietās ir izvietojušas procentuāli mazāku karavīru skaitu nekā ASV. Latvija uz militārajām operācijām ir nosūtījusi 248 karavīrus, tas, kā man teica, ir aptuveni 10% no sauszemes spēkiem.

Nav šaubu, ka Eiropai vajadzētu palielināt savas militārās un civilās spējas, lai daudz efektīvāk iesaistītos krīzes vadības operācijās. Šajā nolūkā ir nepieciešams palielināt aizsardzības izdevumus, kā arī apliecināt stingru politisko gribu. Patlaban ASV šajā jomā ir daudz labāk sagatavota un bieži vien starptautiskajās krīzes vadības operācijās uzņemas lielāko daļu pienākumu.

Šis ir viens ceļš, kā Eiropa varētu kļūt par daudz uzticamāku ASV sabiedroto.

Jautājumus, kas saistīti ar EDAP un Eiropas militāro spēju palielināšanu, mums vajadzētu risināt piesardzīgi un ļoti racionāli:

- nevajadzētu pieļaut nedz politisku konkurenci, nedz arī NATO veikto funkciju dublēšanu – mums gluži vienkārši nav tik daudz līdzekļu; karaspēka dubultā padotība – respektīvi, fakts, ka vieni un tie paši karavīri tiek izmantoti gan NATO, gan ES operācijās, ir parasta visu Eiropas valstu prakse;
- līdzekļi jātērē rūpīgi un racionāli – ne tik daudz štābu vajadzībām, kā reālai militāro spēju uzlabošanai;
- visām Eiropas valstīm ir tiesības piedalīties kopīgos pasākumos – strukturētā sadarbībā, ātrās reaģēšanas spēku (kaujas grupu) izveidē u.c. Nav pieļaujami nekādi ekskluzīvi klubi un organizatoriski ietvari – jāņem vērā gan lielās, gan mazās valstis.

Mēs Latvijā noteikti ieņemam šādu nostāju.

Mums ir ko piedāvāt. Ja jau mēs kopā ar amerikāņiem un citiem sabiedrotajiem varam piedalīties militārajās operācijās Irākā (kur praktiski ir kara stāvoklis), tad mums noteikti ir tādas lietas/vērtības, ko varam piedāvāt Eiropas Savienībai.

Turklāt mazās valstis var dot efektīvu ieguldījumu drošības palielināšanā, specializējoties noteiktās militārajās un civilajās jomās. Piemēram, gatavojoties iestājamai NATO, Latvijas karavīri specializējās municijas neitralizēšanā, kā arī tika apmācīti militārie policisti, mediķi u.c. Pēc šiem speciālistiem pašreizējās krīzes vadības operācijās ir liels pieprasījums. Mazās valstis var arī savstarpēji sadarboties un tādējādi lielā mērā uzlabot militārās spējas. Baltijas valstis ir sniegušas labu piemēru tam, kā sadarbība drošības jomā var vainagoties ar efektīviem rezultātiem (BALTBAT, BALTRON, BALTDFCOL).

Papildu komentārs:

Tika izvirzīta ideja par “divu ātrumu Eiropu”. Sākotnēji to ierosināja tā sauktā četru valstu grupa; tagad drīzāk šķiet, ka spēkus ir apvienojušas trīs vadošās valstis – Francija, Vācija un Apvienotā Karaliste.

Šajā sakarā jāatzīmē vairāki svarīgi aspekti:

- Lielākais risks ir tas, ka galu galā šī ideja varētu novest pie vēl dziļākas Eiropas sašķelšanās, bet tas neatbilst nevienas valsts interesēm.

- Galvenais ir saturs. Ņemsim par piemēru aizsardzības un drošības jautājumus. Tas, ka vēl vairāk tiek apvienotas mūsdienīgas militārās iespējas un tādējādi uz priekšu tiek virzīta arī pārējā Eiropa, bez šaubām, ir pozitīvi. Taču šai nolūkā vēl lielāki līdzekļi jāiegulda aizsardzības jomā. Vai tas šobrīd tiek darīts? Nepietiekami.
- Tas, ka Lielbritānija, Francija un Vācija apvienotu spēkus un uzņemtos vadību, pats par sevi varētu būt pozitīvs fakts, jo tādējādi būtu zināmas garantijas, ka neatkarīgi no šīs sadarbības rezultāta netiks radīts nekas tāds, kas varētu konkurēt ar pārlantiskajām attiecībām vai tās traucēt. Pārlantiskās attiecības, tāpat kā ES integrācija, ir viens no Latvijas ārpolitikas svarīgākajiem elementiem.

KĒSTUTIS JANKAUSKS (Kestutis Jankauskas)

Lietuvas Republikas Ārlietu ministrijas Drošības politikas departamenta direktors

Savas runas sākumā es gribētu atzīmēt aizraujošo diskusiju, kas notika iepriekš.

Ir tiesa, ka norisinās jaunu ārējās un drošības politikas prioritāšu izstrādes process. Mēs esam iemācījušies lobēt savas intereses ceļā uz iestāšanos Eiropas Savienībā un NATO, kā arī īstenot un pielāgot *acquis*. Nedaudz mazāk mums rūpēja tas, kā abas šīs paplašinātās organizācijas funkcionēs.

Tagad mums jāmacās darboties, jau esot šo organizāciju iekšienē.

Ir tiesa, ka iestāšanās procesā mēs esam jau diezgan daudz sasnieguši. Tāpēc nav nekāds brīnums, bet ir gluži dabiski tas, ka vēlamies sasniegt vēl vairāk. Droši vien ir pareizi, ka nedomājam apstāties pie jau sasniegtā, bet vēlamies aktīvi piedalīties abu šo organizāciju – Eiropas Savienības un NATO – veidošanā, jo no šā brīža tās lielā mērā noteiks mūsu nākotni ilgā perspektīvā.

Raugoties no drošības politikas aspekta, jāteic, ka vēl pirms pāris gadiem mēs cīnījāmies par to, lai iegūtu jebkādas drošības garantijas – un tādas piedāvāja vienīgi Krievija. Šobrīd mums tiek piedāvāti trīs piektie panti – NATO līgumā, RES Briseles līgumā un tagad arī ES jaunās Konstitūcijas projektā paredzētās garantijas. Tomēr dažu iemeslu dēļ mēs nešķietam īpaši laimīgi. Kāpēc?

Mēģināšu īsumā iezīmēt mūsu prioritātes:

Pirmkārt, tas ir mūsu interesēs, lai abas šīs organizācijas arī turpmāk būtu stipras, ilgtspējīgas un efektīvas.

Otrkārt, varat saukt mūs par provinciāliem nacionālistiem, taču mēs uzskatām NATO par labāko kolektīvās aizsardzības organizāciju un vēlamies uz to paļauties, lai garantētu savu drošību un stātos pretī iespējamiem jauniem globāliem draudiem.

Treškārt, pārlantisko attiecību ietvaros mums jādarbojas konstruktīvi, lai panāktu lielāku saskaņu starp abām Atlantijas okeāna pusēm.

Pērn pārlantiskajās attiecībās daudzkārt radās saspīlējums, un daži jau ir pasteigušies izteikt apgalvojumu, ka aliansei nodarīts neatgriezenisks kaitējums

un Eiropai nepieciešams pašai savs kolektīvās aizsardzības plāns. Tika runāts par Eiropas gatavību, par to, ka “emancipācija nenozīmē atdalīšanos” utt. Tajā pašā laikā citi neatlaidīgi pūlējās saglabāt laika gaitā pārbaudītās struktūras.

Mēs esam konservatīvo pusē. Šobrīd NATO paliek mūsu primārā izvēle attiecībā uz Eiropas kolektīvo aizsardzību. Notika tas, ka NATO sāka darboties globālā mērogā, jo draudu avots ir ārpus Eiropas, un līdz ar NATO globālā mērogā sākām darboties arī mēs. Arī Vācija sāka darboties globāli. Tas Eiropā radīja zināmu vakuumu.

Mēs visi sākām runāt par nepietiekamiem resursiem. Tieši šo resursu trūkums gluži loģiski ir izraisījis mūsu pretestību dažu ES dalībvalstu priekšlikumam Starptautiskās konferences laikā jaunajā ES Konstitucionālajā līgumā iekļaut “pantu par kolektīvo aizsardzību”. Mūsaprāt, tas radītu lieku apjukumu un funkciju dublēšanos. Mums nav divu aizsardzības budžetu un divu armiju.

Tādēļ esam apmierināti ar to, ka ES Konstitūcijā ir stingri norādīts, ka NATO ir ne tikai “kolektīvās aizsardzības pamats” dalībvalstīs, bet arī “tās īstenošanas līdzeklis”.

Lai gan jautājumā par kolektīvās aizsardzības pasākumiem mēs ieņemam konservatīvu nostāju, vienlaikus esam ievērojuši, ka Eiropas drošības un aizsardzības politika pakāpeniski aktivizējas. Eiropas Savienībai noteikti ir ievērojama loma krīzes situāciju noregulēšanā. Kā topošā ES dalībvalsts mēs vēlamies gan sargāt pāratlantisko dimensiju EDAP ietvaros, gan arī vienlaikus dot savu ieguldījumu šīs Eiropas politikas nostiprināšanā.

Mūsaprāt, tas ir visu pāratlantisko partneru interesēs, lai Eiropa kļūtu stiprāka un palielinātos tās potenciāls, un tai būtu pa spēkam īstenot militāras un civiltās operācijas tajos gadījumos, kad NATO nevēlas vai arī nespēj tās veikt. Aizvadītais gads Eiropas Savienībai bija īpaši veiksmīgs EDAP jautājumu risināšanā. Decembrī notikusī Eiropadomes Briseles sanāksme cieta neveiksmi attiecībā uz Eiropas Konstitūciju kopumā, taču tika sasniegti arī pozitīvi rezultāti saistībā ar to jaunā Konstitucionālā līguma daļu, kas attiecas uz EDAP un ES plānošanas spēju.

Jaunajam Konstitucionālajam līgumam stājoties spēkā, ambiciozākajām ES dalībvalstīm būs iespēja veidot pastiprinātu jeb tā saukto strukturēto sadarbību militārajā jomā. Tomēr mums vēl ir daudz jautājumu par šo sadarbību. Piemēram, kas notiks ar pašreizējo EDAP? Kādas būs EDAP attiecības ar ES ātrās reaģēšanas spēkiem? Kādi būs finansiālie plāni utt.? Tomēr ar gandarījumu atzīmējam, ka pastāv vienošanās par to, ka ciešākai sadarbībai aizsardzības jomā jābūt balstītai uz atvērtības un iesaistīšanas principu. Tas nozīmē, ka nevajadzētu noraidīt nevienu dalībvalsti, kas vēlas šajā sadarbībā iesaistīties. Mums ir svarīgi, lai valsts lielums nekļūtu par šķērslī līdzdalībai. Pienācīgu uzmanību vajadzētu pievērst arī valsts apņēmībai dot savu ieguldījumu sadarbības stiprināšanā.

Īsāk sakot, mums ir jāmeklē risinājums šādām problēmām:

- Jāatrod drošs un vienkāršs mehānisms savlaicīgai ES un NATO pienākumu sadalei iespējamā krīzes situācijā. Šāda mehānisma trūkums rada nevēlamu iespaidu, ka starp abām organizācijām notiek sacensība.
- EDAP un tās ietvaros īstenotajai strukturētajai sadarbībai nevajadzētu kļūt par piekto riteni “divu ātrumu” Eiropas “mašīnā”. Tai vajadzētu būt elastīgai un aptverošai. Mēs negribam, lai Baltijas valstis kļūtu par Francijas-Vācijas dzinējspēka bremsētāju. Tam drīzāk vajadzētu būt kopīgam dzinējspēkam, kuram mazās valstis piešķir papildu jaudu.
- Mums jāatbild uz jautājumu, kā pastiprināt savu vēlmi līdzdarboties strukturētajā sadarbībā un kā ietekmēt minētā dzinējspēka attīstību, nevis tikai pasīvi sekot notikumu gaitai. Mums jāizdomā, kādus spēkus varam sūtīt, lai izpildītu savas saistības NATO reaģēšanas spēku un ES ātrās reaģēšanas spēku ietvaros un lai nevajadzētu izvēlēties starp vieniem un otriem.

Plašāka Eiropa – tiešās kaimiņattiecības

Dr. HANNESS ADOMEITS (Hannes Adomeit)

Vācijas Ārlietu un drošības politikas institūta Krievijas pētniecības grupas dalībnieks

Pēc Krievijas prezidenta Vladimira Putina pirmā prezidentūras termiņa Eiropā atkal jautā, kas ir Putina kungs? Tagad kārtējo reizi ir saasinājušās bažas par notikumiem Krievijas iekšējā un ārējā politikā. Tas skaidri atspoguļojas trijos Eiropas Savienības ziņojumos par stāvokli ES un Krievijas attiecībās un vēlamajām jaunajām pieejām tām, ar kuriem nākusi klajā Eiropas Parlamenta Ārlietu, cilvēktiesību un kopējās ārējās un aizsardzības politikas komiteja (kas savā negatīvajā vērtējumā iet vistālāk), Komisija un Padomes ģenerālsēkretariāts.

Ziņojumi, kas tika pabeigti un izplatīti šā gada februārī, atspoguļo vienprātību vairākos galvenajos jautājumos: ES un Krievija pieņēmušas vairākas ambiciozas deklarācijas, taču, kaut arī tām ir kopīgas intereses, aizvien pieaugoša savstarpēja ekonomiskā atkarība un zināma virzība uz priekšu, gūtais progress būtībā ir nepietiekams. Maskavai tiek atgādināts, ka Partnerības un sadarbības līguma (PCA) pamatā ir kopīgas vērtības. Taču ziņojumos konstatēta likuma varas un demokrātijas vājināšanās Krievijā. Par to liecina, piemēram, Mihaila Hodorkovska arests un ieslodzīšana cietumā pagājušā gada oktobrī, Valsts domes vēlēšanas decembrī, pirms kurām vēlēšanu kampaņas laikā tika plaši izmantoti administratīvie resursi, lai radītu labvēlīgākus apstākļus valdībai draudzīgajām partijām, tiesu, izpildvaras un likumdevējas varas pilnvaru nodalījuma erozija un bargi plašsaziņas līdzekļu brīvības ierobežojumi. Novērtējumā svarīgu vietu ieņem arī Čečenija. Tajā minēts gan 2003. gada marta konstitucionālā referendumā farss un Ahmeda Kadirova "ievēlēšana" prezidenta amatā, gan arī nepārtrauktie masveidīgie cilvēktiesību pārkāpumi.

Ziņojumos ir izsekota saikne starp Krievijas iekšējo un ārējo politiku. Tajā paustas bažas, ka jaunais nacionālisma vilnis, autoritārās tendences un lēmumu pieņemšanas recentralizācija izplatās arī ārpolitikas jomā. Par vissvarīgāko norādi uz šo saikni tiek uzskatīta jaunā stingrā pieeja tikko neatkarību atguvušajām valstīm pēcpadomju teritorijā. Ziņojumos konkrēti minēta ne vien Krievijas attieksme un politika pret Baltijas

valstīm, bet arī pret Moldovu (Piedņestra), Gruziju (Abhāzija), Ukrainu un Baltkrieviju.

Visbeidzot, tiek uzskatīts, ka šīs tendences negatīvi ietekmē ES un Krievijas attiecību nākotni. Kā norādīts ziņojumos, tā iemesls meklējams Eiropas Savienības paplašināšanās, iekļaujot tajā Baltijas un vairākas Centrālās un Austrumeiropas valstis, kuras 1.maijā kļuvis par pilntiesīgām Savienības locekļēm, kā arī pārbīdot ES robežas, kas tieši saskarsies ar Krieviju vai Neatkarīgo Valstu Sadraudzības (NVS) dalībvalstīm.

Ziņojumu kulminācija ir politiskās rekomendācijas, kurās ieteikts Eiropas Savienībai tagad izstrādāt kopīgu nostāju un īstenot stingrāku līniju sarunās ar Krieviju.

Būtu grūti apgalvot, ka šī attiecību pārvērtēšana un ar to pamatotie vērtējumi un politiskie ieteikumi līdz šim būtu likuši Maskavai pārskatīt savu rīcību. Oficiāli nav saņemta nekāda reakcija, taču starptautiskās konferencēs prominenti Maskavas ārpolitikas un starptautiskās drošības institūciju pārstāvji noraidījuši šo negatīvo attēlojumu kā nepamatotu un visā vaino tieši Eiropas Savienību. Vairāki no viņiem apgalvo, ka Rietumi piemērojot dubultstandartus: vārdos it kā cīnīties pret terorismu un separātismu, tie atļaujoties greznību uzbrukt Krievijai un norādīt, kas darāms Čečenijā, bet neievērojot nepārtraukto normalizācijas procesu šajā reģionā. Rietumi piekrituši tālejošam autonomijas statusam albāņiem Maķedonijā, taču neievērojot masveidīgos cilvēktiesību pārkāpumus Igaunijā un Latvijā.

Vēl vairāk, Krievija uzskata, ka esot pietiekami piekāpusies Rietumiem, ASV un NATO. Piemēram, kā labas gribas žestu un pretēji savai pārliecībai tā esot piekritusi ASV lēmumam anulēt 1972. gada Pretraķešu aizsardzības līgumu un divām NATO paplašināšanas kārtām austrumu virzienā. Kaut gan Krievijas attieksme pret NATO esot atturīga, Balkānos tās karaspēka kontingents aktīvi piedalījies stabilizācijas spēkos Bosnijā (SFOR) un Kosovā (KFOR) un tā piekritusi jaunam NATO un Krievijas pado- mes izveidošanai, kā arī ASV karavīru izvietojumam Vidusāzijā un Gruzijā. Tagad Krievija uzskata, ka ir pienācis laiks pārtraukt piekāpšanos un atkāpšanos. Ja ES tiešām nopietni domā to, ko tā saka, un mēģinās izdarīt spiedienu uz Krieviju, tas radīšot pretēju efektu un padarīs gandrīz neiespējamas jebkādas nopietnas lietišķās attiecības. Turklāt ārējais spiediens vienīgi nostiprināšot nacionālistu pozīcijas pašā Krievijā.

Vai bažas, ko pauž rietumu novērotāji, arī tie, kuri sagatavoja Eiropas Savienības ziņojumus un ieteikumus, tiešām ir pamatotas? Dažos jautājumos varētu būt pārspilējumi efekta dēļ, taču savā būtībā tās ir reālas.

Pirmkārt, Krievijas politika vairāk nekā Rietumu politika ir pārpilna ar dubultstandartiem. Tā koncentrē savu uzmanību uz krievvalodīgo iedzīvotāju tiesībām Igaunijā un Latvijā un izdara spēcīgu spiedienu uz abām šīm valstīm un Eiropas Savienību, lai tās pārskatītu savu politiku, bet vienlaikus 2003.gada aprīlī noslēdza darījumu ar Turkmēnistānas autokrātu Nijazovu, kas paredz turpmākajos 25 gados piegādāt koncernam "Gazprom" divus triljonus kubikmetru dabasgāzes par pazeminātu cenu. Turkmēnistānā dzīvo aptuveni 300 tūkstoši krievu, un, kad drīz pēc darījuma noslēgšanas Turkmēnistāna sāka izraidīt tos, kuri nevēlējās pieņemt Turkmēnistānas

pilsonību, Maskava sākumā aizvēra abas acis un tikai vēlāk sāka vārdos aizstāvēt viņu tiesības.

Otrkārt, Krievija kā patvaļīgu iejaukšanos tās iekšējās lietās noraida starptautiskās sabiedrības bažas par Krievijas armijas un drošības dienestu rīcību Čečenijā, bet pati iejaucas kaimiņvalstu iekšējās lietās. Piemēram, tā izdara spēcīgu spiedienu uz Baltijas valstu valdībām un Valsts domes priekšsēdētāja vietnieks Dmitrijs Rogozins apsūdz Latvijas valdību kā nacistisku un dēvē Latviju par neliešu un izstumto valsti. Krievija atsakās ratificēt robežlīgumus ar Igauniju un Latviju, par kuriem sarunas jau ir beigušās. Lietuvā tās diplomāti veikuši darbības, kas nav savienojamas ar viņu statusu, un šķiet, ka Krievijas drošības dienesti, pārkāpjot likumu, ir dibinājuši sakarus ar organizēto noziedzību un šīs valsts prezidentu.

Treškārt, pasludinot, ka to darīja Putins intervijā pagājušā gada oktobrī, ka "mēs esam nelokāmi nostājušies uz demokrātijas un tirgus ekonomikas attīstības ceļā", Krievija ir saistīta savienībā ar Baltkrieviju. Tādējādi tā palīdz uzturēt vienīgo Eiropā atlikušo diktatūru un valsti, kura stāv tālu no tirgus ekonomikas ar godīgu konkurenci. Palaikam tiek izdarīts ekonomiskais spiediens uz vienu vai otru Baltijas valsti, lai panāktu politiskas piekāpšanās, taču šādam spiedienam uz Baltkrieviju nav nekāda sakara ar ieceri mainīt režīmu.

Ceturtkārt, apgalvojot, ka tāds separātisms kā Čečenijā esot lāsts Krievijas un starptautiskās sabiedrības interesēm, Maskava aktīvi atbalsta separātismu citur. Tas attiecas, piemēram, uz Moldovu, kur Maskava pretēji savām starptautiskajām saistībām joprojām patur daļu 14. armijas un militāro iekārtu. Tā atbalsta arī separātistu režīmus Gruzijā, konkrēti, ne vien Abhāzijā, bet arī Dienvidosetijā, Adžārijā un Džvahetijā, cenšoties saglabāt savu militāro klātbūtni ar "miera uzturēšanas" spēkiem (Abhāzijā) un divām militārajām bāzēm (Batumi Adžārijā un Ahalkalaki Džavahkā).

Piektkārt, uzsverot nepieciešamību ievērot starptautiskās tiesības un konstruktīvi sadarboties ar starptautiskajām institūcijām, kā arī kritizējot ASV par vienpusību, tā pati nebūt neievēro šādas pieejas. Ārēji šķiet, ka Krievija ir noslēgusi mieru ar NATO un apņēmusies konstruktīvi sadarboties ar to, taču tā joprojām nevar samierināties ar Baltijas valstu dalību NATO un to iekļaušanu alianses militārajā infrastruktūrā, arī tās pretgaisa aizsardzības sistēmā. Kā laikrakstā "Financial Times" rakstīja prezidenta padomnieks Sergejs Jastržembskis, Krievija noraida ideju par NATO karaspēka vai iekārtu izvietojumu Baltijas valstīs un faktiski jebkādas NATO pēdas šajā reģionā, lai cik tās būtu lielas. Tas attiecas uz lidmašīnu AWACS izlūkošanas lidojumiem virs Baltijas valstu teritorijas. Lai būtu pilnīga skaidrība, Aizsardzības ministrijas pārstāvis paziņoja, ka Krievija apvienotās Krievijas un Baltkrievijas aizsardzības sistēmas ietvaros nodos Baltkrievijai zeme—gaiss tipa raķetes S-300, kas tiks izvietotas gar šīs kaimiņvalsts rietumu robežām.

Tālāk jautājumā par internacionālismu jāteic, ka, pārkāpjot ikvienas valdības pienākumu raudzīties, lai līgumi, ko tā paraksta, tiktu ratificēti un īstenoti, Krievija nav ratificējusi Kioto protokolu, ko tā parakstīja 1997. gadā, tādējādi neļaujot tam

stāties spēkā, kā arī Enerģijas hartas līgumu, kas ir gatava ratificēšanai kopš 1994. gada un ko līdz šim ratificējušas vairāk nekā 50 valstis, un adaptēto Līgumu par parastajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā, kuru tā parakstīja EDSO galotņu apspriedē Stambulā 1999. gada novembrī.

Attiecībā uz internacionālismu un līgumattiecībām ar Eiropas Savienību jāpiebilst, ka Krievija 1994. gadā parakstīja Partnerības un sadarbības līgumu, ko tā ratificēja 1997. gadā. Taču tagad tā pretojas šā līguma attiecināšanai uz jaunajām dalībvalstīm no Centrālās un Austrumeiropas. 2004. gada martā Krievija iesniedza Īrijai kā ES prezidējošajai valstij sarakstu ar 14 prasībām, kuru vairākums attiecas uz ekonomiskajiem jautājumiem. Tomēr tajā ir arī ar tirdzniecību nesaistīti jautājumi, piemēram, prasība Lietuvai vēl vairāk piekāpties tranzīta problēmas risināšanā, atcelt etnisko krievu naturalizācijas noteikumus Baltijas valstīs, atzīt krievu valodu par oficiālo valodu vietās, kur iedzīvotāji runā galvenokārt krieviski, un atcelt vīzu režīmu Krievijas pilsoņiem iebraukšanai jaunajās dalībvalstīs.

Kas galu galā izraisa leļupslīdi Krievijas un ES attiecībās? Daļēji tas neapšaubāmi izskaidrojams ar Putina uzņemto uzstājīgo kursu. Krievijā vērojama lielāka pašapziņa, kam pamatā ir ekonomiskās darbības uzlabošanās un politiskā stabilitāte. Ir pastiprinājušās nacionālistiskās strāvas, kurām prezidents un viņa administrācija ne vien nepretojas, bet pat stimulē tās.

Tomēr problēmas rada pašos pamatos atšķirīgas pieejas integrācijai Eiropā. Tās ir skaidri izteiktas Kopīgajā stratēģijā, ar kuru Eiropas Savienība nāca klajā 1999. gada jūnijā, un Krievijas atbildē — 1999. gada oktobrī publikotajā Vidēji ilga laikposma stratēģijā. ES savā pieejā pamatojas uz pieņēmumu, ka demokrātija un tirgus ekonomika ar godīgu konkurenci, kas pakļauta likuma varai ar neatkarīgu tiesu sistēmu, vēl tikai jāveido un, ja Krievija vēlas integrēties Eiropā, Eiropas Savienība var atbalstīt un tai būtu jāatbalsta tās centieni.

Turpretim Krievijas atbildes pamatā bija pieņēmums, ka demokrātija, brīvais tirgus un likuma vara valstī jau ir iedibināti un tai nav vajadzīga nekāda palīdzība no ārienes. Tajā likts skaidri saprast, ka Eiropas koncepcija par brīvprātīgu suverenitātes nodošanu pārnacionālām institūcijām ir pilnīgi nepieņemama Maskavai. Dokumentā apgalvots, ka "Krievijai jā saglabā brīvība noteikt un īstenot savu iekšējo un ārējo politiku" un "nostājas un rīcības neatkarība starptautiskajās institūcijās". Tā noraidīja ideju par integrāciju kā modeli attiecībām ar Eiropas Savienību un pieņēma to vienīgi, "lai konsolidētu un attīstītu integrācijas procesus Neatkarīgo Valstu Sadraudzībā". Tādējādi NVS ieguva prioritāti, kas faktiski ir prasība atzīt šo reģionu par Krievijas īpašo ietekmes sfēru. ES tika brīdināta rīkoties piesardzīgi, lai neaizskartu Krievijas intereses un "nekvētu ekonomisko integrāciju" NVS. Dokumentā atzinīgi novērtēta Eiropas drošības un aizsardzības politika, bet vienīgi tiktāl, cik tā ierobežo "ASV un NATO un to dominējošo stāvokli kontinentā" un darbojas kā "pretsvars NATO centrismam Eiropā".

Nelaieme tā, ka kopš tā laika šajā pieejā gandrīz nekas nav mainījies.

kanclers Gerhards Šrēders runāja par to, ka esot sperts ļoti labs solis demokrātizācijas virzienā un mums kā demokrātiem vajagot pieņemt šo vēlēšanu rezultātus. Līdzīgi izteicās arī Širaks un Berlusconi. Tas nozīmē, ka ar šo vadošo politiku saprašanu kaut kas nav kārtībā, ciktāl runa ir par Krievijas notikumu attīstības analīzi. Daži Vācijas diplomāti man ir teikuši, ka esot vilušies, jo viņu ziņojumi par Vācijas politiku attiecībā uz Maskavu tiek pilnībā ignorēti. Jautājums ir šāds: kā Baltijas valstis var palīdzēt Eiropas Savienības valstu valdībām izstrādāt politiku attiecībā uz Krieviju?

2. Eiropas Savienībai trūkst politiskas koncepcijas attiecībā uz Ukrainu.

Ukraina, iespējams, ir ceļā uz to, lai kļūtu par neizdevušos valsti. Pēdējos gados Kučmas administrācija mēģina kopēt Putina vadības metodes. Tomēr ir viena liela atšķirība: Eiropas valdības akceptē vai vismaz atklāti nekritizē Putina metodes, taču kritizē Kučmu par šo pašu metožu kopēšanu. Šo nelōģisko politiku nepieņem un neizprot administrācija Kijevā. Kad mēs Ārlietu ministrijas vadītājus Kijevā izvaicājām par situāciju saistībā ar brīvo presi un politiskās opozīcijas apspiešanu Ukrainā, viņi atbildēja: “Bet jūs taču pieņemat šādu situāciju attiecībā uz Maskavu. Kāpēc tad nepieņemat arī attiecībā uz Kijevu?” Man nav atbildes uz šo jautājumu. Jāatzīst, ka Eiropas Savienībai nav konsekventas politikas attiecībā uz Kijevu. Es pilnībā piekrītu, ka nevar būt nekādas runas par to, ka Ukraina šīs paaudzes laikā kļūtu par Eiropas Savienības dalībvalsti. Uz Ukrainu attiecas arī bieži piesauktā “vērtību plaisa”. Taču ir vēl viens svarīgs aspekts. Es kā korespondents par Ukrainu rakstu pēdējos 14 gadus. Man patīk salīdzināt Ivangorodu ar Narvu, un tāpat es vienmēr mēģinu salīdzināt Ukrainas austrumu daļu ar Ļvovas apgabalu.

Labu piemēru, kas raksturo sociālās un psiholoģiskās pārmaiņas, man gadījās novērot pagājušā rudenī, kad apmeklēju Narvu: vietējās pašvaldības priekšsēdētāja vietnieks man teica: “Redzat, mūsu pilsētas iedzīvotāji kļūst par īstiem eiropiešiem - viņi, braucot ar automašīnu, apstājas pirms gājēju pārejas. Krievi Ivangorodā nekad to nedarītu.”

Šī kultūras vērtību plaisa pastāv arī starp Ļvovu un Dņepropetrovsku vai Harkovu. Ļvovā ir pilsoniska sabiedrība, taču tādas nav Harkovā, Dņepropetrovskā vai Doņeckā. Ļvovā ir ļoti aktīva politiskā opozīcija, kuru arī ļoti aktīvi apspiež nodokļu policija. Manā rīcībā ir interesanta informācija – pieci no sešiem Ļvovas nodokļu rajonu direktoriem ir bijušie VDK virsnieki, taču tikai daži cilvēki Rietumeiropā pievērs uzmanību šāda veida represīvai sistēmai, jo tā taču strādā ļoti efektīvi. Visas rietumu organizācijas kā demokrātijas pamatu pieprasa spēcīgu, intensīvu un labi strukturētu nodokļu sistēmu. Politiskā vadība Maskavā vai Kijevā var pateikt: “Protams, mums ir ļoti laba nodokļu sistēma,” un neviens to

TOMASS URBĀNS (Thomas Urban)

Laikraksta “Süddeutsche Zeitung” korespondents Austrumeiropā

Esmu laiku pa laikam bijis uz šīs robežas kopš 1991. gada, kad pirmoreiz apmeklēju Narvu un Ivangorodu. Pagājušajā rudenī pārgāju pāri tiltam no Narvas uz Ivangorodu, tur pavadīju vairākas stundas un tad gāju atpakaļ. Es nezinu, kurš no Tallinas pēdējā laikā bijis Ivangorodā... Esmu konstatējis, ka Tallinas iedzīvotāji ļoti reti dodas uz Narvu un vēl retāk Narvas iedzīvotāji dodas uz Ivangorodu. Narva, protams, attīstās ļoti pareizā virzienā, turpretī Ivangoroda ir provinciāla pilsēta. Ivangorodā izskatās tā, it kā cilvēki vēl joprojām dzīvotu Padomju Savienībā vai pat 19. gadsimta Krievijā. Iespaidis ir ļoti bēdīgs.

Vispār es pilnībā piekrītu, ka Maskavas attieksme pret Baltijas valstīm ir agresīva un naidīga. Es arī piekrītu tam, ka zināmos brīžos tas tā nemaz nebija. 1991. gada janvārī biju Viļņas notikumu aculiecinieks. Pāris dienas vēlāk sēdēju Landsberģa birojā. Visi domāja, ka jebkādi sakari ir pārtraukti, taču pēkšņi ieslēdzās fakss un izritināja Borisa Jeļcina vēstījumu. Tas bija sūtīts no Tallinas. Šajā vēstījumā Jeļcins izteica savu atbalstu visu triju Baltijas valstu neatkarības kustībām. Viņš mēģināja apmeklēt arī Viļņu un Rīgu, taču tas nebija iespējams un Jeļcinam izdevās tikt vienīgi uz Tallinu.

Man ir vairāk jautājumu nekā atbilžu. Savu uzmanību koncentrēju uz jautājumu par to, kāds varētu būt triju Baltijas valstu ieguldījums politikas formulēšanā attiecībā uz Krieviju un citām valstīm, kuras atrodas paplašinātās Eiropas Savienības robežas austrumu pusē.

1. Eiropas Savienībai nav konsekventas politikas attiecībā uz Krieviju.

Pilnībā piekrītu Hannesa Adomeita analīzei: demokrātizācijas process Krievijā ir apstājies. Kremļa administrācija ir pārņēmusi kontroli pār plašsaziņas līdzekļiem. Opozīcija tiek apspiesta vai kontrolēta. Ar vēlēšanām tiek manipulēts. Šādi fakti mani šokē, un domāju, ka līdzīgi jūtas arī analītiķi Baltijas valstīs un Polijā, kur esmu dzīvojis daudzus gadus. Pēc pēdējām Domes vēlēšanām Vācijas

nekritizēs. Tas nozīmē, ka starp Rietumukrainu, kura balstās uz reliģiju un tradīcijām, un Austrumukrainu ir ļoti liela vērtību plaisa.

3. “Mazo valstu” problēma

ES nav vienotas koncepcijas, kā reaģēt uz bijušo Padomju Savienības “mazo” republiku vēlmēm kļūt par ES dalībvalstīm, it īpaši tas attiecas uz Moldovu un Gruziju. Kas notiks ar Moldovu? Vai tā ir nestabila valsts? Tāpat kā Gruziju, arī Moldovu daļēji okupējis Krievijas karaspēks, kas Maskavā tiek dēvēts par miera uzturētāju. Vietējie politiķi gan šo karaspēku uzskata par okupantu armiju. Man ir radies priekšstats, ka Brisele un Eiropas institūcijas Moldovu un Gruziju pilnībā ignorē tāpēc, ka tās ir ļoti mazas valstis.

4. Krievi Baltijas valstīs

Dažādu aptauju rezultāti rāda, ka krievvalodīgie Igaunijas un Latvijas iedzīvotāji ar Briseli saista noteiktas cerības: krievvalodīgie cer, ka Eiropas Savienība izdarīs spiedienu uz Tallinu un Rīgu, lai uzlabotu viņu politisko un sociālo statusu. Piemēram, piespiedīs grozīt valodu likumus vai ieviest Eiropas pasi un pilsonību. Visticamāk, šīs cerības tomēr nepiepildīsies. Taču es gribētu uzsvērt faktu, ko, manuprāt, ignorē vadība Tallinā un Rīgā: ar krievvalodīgajiem iedzīvotājiem saistītā situācija abās valstīs tiek ļoti rūpīgi vērota no robežas otras puses, un krievvalodīgo ekonomiskie un sociālie panākumi Baltijas valstīs ļoti lielā mērā ietekmēs politiskās diskusijas Krievijā (Lietuvā šis aspekts nav tik ļoti svarīgs). Eiropas Savienības speciālisti Briselē pret problēmu, kas saistīta ar lielo skaitu krievvalodīgo šajā reģionā, izturas nevērīgi. Vai vajadzētu izstrādāt īpašas ES finansētas integrācijas programmas "eirokrieviem"?

Tā bija mana pēdējā piezīme, un, kā jau teicu, man ir vairāk jautājumu nekā atbilžu.

RIHARDS MUCIŅŠ

Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Politikas plānošanas daļas padomnieks

ES Komisijas 2003. gada ziņojums “Par plašāku Eiropu – kaimiņattiecības” ir lielisks, tomēr nedaudz novēlots sākumpunkts procesam, kura attīstība prasīs daudz darba un turpināsies vairākus gadus. Ļoti pozitīvi ir tas, ka ziņojumā noteikti konkrēti vispārējie principi un vērtības – brīvība, demokrātija, funkcionējoša tirgus ekonomika. Tie ir svarīgi ES politikas principi, kas attiecas uz visām paplašinātās Eiropas daļām – Eiropas austrumiem, dienvidiem un Vidusjūras reģionu. Tomēr grūtākais uzdevums vēl ir priekšā – proti, vispārīgās idejas par noteikto mērķu sasniegšanas veidiem un līdzekļiem jāpielāgo katram atsevišķam reģionam vai valstij. Līdz šim tas nav izdevies. Svarīgākajai šīs iniciatīvas daļai – rīcības plānu sagatavošanai attiecībā uz katru atsevišķo valsti - drīz jābūt pabeigtai, un arī mēs vēlamies sniegt savu ieguldījumu šajā darbā. Plānu kvalitāte un apjoms arī vēl ir apspriežams jautājums. Tāpat jātiek skaidrībā ar šo plānu īstenošanu. Jautājumos, kas saistīti ar jaunajām kaimiņattiecībām, patiešām ir nepieciešama efektīva politika, turklāt pēc iespējas drīzāk, jo notikumu attīstība Austrumeiropā - tajā pasaules daļā, kurai es vēlētos pievērst lielāku uzmanību, prasa steidzamus risinājumus.

Ir svarīgi atzīmēt, ka politiku attiecībā uz Austrumeiropas valstīm nevar apspriest tikai ES darbības plānu aspektā. Nebūt nav teikts, ka tieši minētie plāni izšķirs šo valstu likteni, tomēr nav nepieciešams arī uzsvērt, ka tām jāpaļaujas tikai pašām uz saviem spēkiem. Eiroatlantiskā dimensija ir ļoti spēcīga un abām Atlantijas okeāna pusēm primārais jautājums ir šāds: vai mēs uzskatām jaunās kaimiņvalstis par plašākas un drošākas Eiropas sastāvdaļu vai arī par traucēkli Eiropas Savienības un NATO paplašināšanās ceļā? Gan Eiropas Savienībai, gan NATO vēl daudz kas ir jāizdara, lai nostiprinātu savu paplašināto sastāvu, īpaši ņemot vērā jaunās starptautiskās problēmas, kuru risināšanā nepieciešams izstrādāt dažāda veida darbības plānus arī vietējā līmenī. Šajā kontekstā vēlos

uzsvērt NATO kā “smaguma centra” lomu attiecībā uz dažādajām plašajām reformām, kas notikušas NATO kandidātvalstīs pēdējo desmit gadu laikā. Rezultāti runā paši par sevi. Tas ir īpaši svarīgi, jo nākamie desmit gadi, kamēr iezīmēsies skaidrāka perspektīva eiroatlantiskās drošības un integrācijas jomā, vismaz dažām valstīm var izrādīties izšķiroši.

Jaunās kaimiņvalstis atrodas dažādās attīstības stadijās, un to attiecības un perspektīva saistībā ar eiroatlantiskajām institūcijām arī ir atšķirīgas. Daudzām valstīm vēl ir ļoti daudz darāmā, un, kā jau es norādīju, nemaz nav nepieciešams šeit un tagad paziņot, kur mēs saskatām “institucionalizētās Eiropas” robežas. Iepriekšminētā vispārējā principa īstenošana jau būtu liels solis uz priekšu pareizajā virzienā, un tā būtu jāpanāk politisko saistību, veicinošo pasākumu un pienācīgas salīdzinošās novērtēšanas rezultātā. Tomēr viena lieta ir jānosaka skaidri – šo valstu eirocentriskā iekšējā un ārējā politika ir Eiropas ilgtermiņa stabilitātes interesēs, un tādēļ mums nevajadzētu meklēt tādas “alternatīvas” kā citus “smaguma centrus”. Vismaz ne citu iemeslu kā tikai šo alternatīvu trūkuma dēļ pārskatāmā nākotnē.

Sākšu ar Krieviju. Krievija ir unikāls gadījums. Tā ir un tajā pašā laikā arī nav plašākas Eiropas daļa. Tā ir plašākas Eiropas daļa, jo ģeogrāfiski atrodas kaimiņos un ir potenciāls partneris, īpaši tiktāl, ciktāl runa ir par Savienības ekonomiskajām interesēm, un galvenie iniciatīvas principi tai ir visnotaļ piemērojami.

Tā nav “klasiska” kaimiņvalsts, jo:

1) Krievija ir pārliecināta, ka ir vērtība pati par sevi, un nevēlas tikt uzskatīta par “vienu no citām”, tā neakceptē ES centrālo lomu Eiropā; tā uzskata sevi par īpašu gadījumu; tāpat Krievija nopietni neapsver jautājumu par pievienošanos ES, vismaz ne tuvā vai kaut cik tālākā nākotnē, un šāda iespēja arī ES nav pieņemama, ievērojot pašreizējās attīstības tendences Krievijā;

2) daži Krievijas politikas virzieni un tur notiekošās diskusijas attiecībā uz citām jaunajām kaimiņvalstīm, kuras kādreiz bija PSRS sastāvā, atklāj dažas tendences, kas liek domāt, ka ES un Krievijas intereses attiecībā uz jaunajām kaimiņvalstīm nebūt nav identiskas.

Noteikti ir nepieciešams veidot partnerattiecības vai vismaz kvalitatīvu dialogu starp ES un Krieviju. Problēma gan agrāk, gan daļēji arī šobrīd ir tā, ka šādu dialogu nav bijis. Tā vietā ir risinājušies daudzi un diemžēl bieži vien pretrunīgi divpusēji dialogi, kas neradīja iespaidu, ka ES būtu vienota politika vai viedoklis par to, kādas attiecības tā grib nodibināt vai kādu tā vēlētos redzēt Krieviju nākotnē. Savienībai vai plašākai eiroatlantiskajai kopienai ir nepieciešama vienota nostāja, kas apliecinātu, ka eiroatlantiskās institūcijas (abas – gan NATO, gan ES) ir stipras un savstarpēji saistītas. Ja runa ir par eiroatlantisko dienas kārtību attiecībā uz Krieviju, vērtībām un interesēm atkal jāierāda to likumīgā vieta. Mēs nedrīkstam

būt interešu vergi, jo tieši mūsu vērtības ir tās, kas nosaka mūsu intereses daudz tālākā perspektīvā.

Pāris piebilžu par Krievijas iekšējo situāciju. Ja “vadāmā demokrātija” šķiet apmierinām pašas Krievijas iedzīvotāju emocionālās, kaut arī ne sociālās vai ekonomiskās vajadzības, tā ir tikai viena medaļas puse. Bet, ja “vadāmā demokrātija” ietekmē normālas tirdzniecības attiecības, praktizē nevajadzīgu protekcionismu, rada ne sevišķi uzticamu vidi investīcijām vai liek šķēršļus dažāda rakstura stabilai divpusējai sadarbībai ar kaimiņvalstīm, lai gan šīs sadarbības rezultātā varētu attīstīt abpusēji izdevīgus projektus, tā jau ir pavisam cita lieta. Šī otrā medaļas puse ir jāņem vērā, izstrādājot vispārējo politiku.

ES primārajām interesēm Krievijā vajadzētu būt savu vērtību, viedokļa un spēka projicēšanai. Tas īpaši attiecas uz tiem, kuri vēlas redzēt Savienību kā spēku pašu par sevi. Patlaban nav aktuāla politiska tirgošanās “dots pret dotu”, jo tā būtu pretrunā ar ES ilgtermiņa interesēm un patiešām varētu traucēt patiesai Krievijas demokratizācijai. Prezidents Putins ir pelnījis saņemt visu viņam nepieciešamo palīdzību, un mēs Latvijā viņu atbalstām visos pasākumos, kas nāktu par labu Krievijai un tās iedzīvotājiem. Tomēr mums vienmēr jāsauglabā modrība attiecībā uz izmantotajiem līdzekļiem un to, vai šie līdzekļi tiešām palīdz sasniegt deklarēto mērķi.

Situācija pasaulē noteikti mainās, un dziļš, tomēr vienlaikus arī kritisks dialogs ir vairāk nekā nepieciešams. ES jābūt atvērta un draudzīgai pret jebkurām pozitīvām pārmaiņām Krievijā, tomēr jāpaliek tikpat nepiekāpīgai pret jebkādam novirzēm šajā procesā.

Tagad par citām kaimiņvalstīm. Pirmkārt, vēl viens vispārinājums, kas piemērojams ikvienai valstij, kuru mēs patiešām vēlamies ietvert jaunajā Eiropā kā demokrātisku valsti, ir šāds: darbs ar kaimiņvalstīm austrumos nav atstājams tikai ekspertu ziņā vai teorētisku plānu stadijā. Augsta līmeņa politiska signāla nozīme, nepieciešamība pēc ES un NATO politiskā tēla vizualitātes šajās valstīs ir aktuālāka nekā jebkad agrāk. Patiesībā tieši šīs vizualitātes trūkums vai arī kļūdas tās projicēšanā varbūt daļēji veicinājušas politisko pagrimumu, kas dažās valstīs vērojams pēdējo piecu gadu laikā. Neatkarīgi no tā, ko daži Eiropas Savienībā domā par tās spēju nākotnē sev piesaistīt vēl daudzas valstis, nepieciešams paust skaidru un pamatotu nostāju: jūsu liktenis mums nav vienaldzīgs, un mēs darīsim visu iespējamo, lai jūsu valstis kļūtu par neatkarīgām demokrātiskām valstīm, kurām ir tādas pašas vērtības kā mums un kuras tāpat ir ieinteresētas drošībā. Pēdējo pāris gadu laikā vispārējā interese par dažu valstu politiku ir mazinājusies, lai gan tā varētu šīs valstis motivēt uz turpmākajām reformām. Tādas valstis kā Latvija labi pazīst šo situāciju. Līdz pat deviņdesmito gadu vidum ceļš uz Baltijas valstīm, vismaz dažiem, veda caur Maskavu. Caur Maskavu, kāda tā bija

deviņdesmito gadu sākumā. Atskatoties uz šo laika posmu, jājautā, vai ceļa izvēle patiešām bija pareiza? Patiesība ir tāda: minētajām valstīm ir pilnas tiesības uz mūsu uzmanību, jo jebkādas pārmaiņas daudz vieglāk ir ieviešamas mazākā un, jo svarīgāk, apņēmības pilnā kopienā nekā lielā un savā ziņā “vecišķā” ģeopolitiskā veidojumā.

Visam šim procesam piemīt arī pāratlantiska dimensija. Ja Eiropa un Amerika patiesi meklē kopīgu dienaskārtību pēc Irākas kara, tad ir daudz vieglāk iztēloties, ka tas tiek īstenots Eiropas austrumos, nevis, vismaz īsākā laika posmā - Lielajos Tuvajos Austrumos, vai sasniedzot vienlīdzīgas militārās kapacitātes cīņā ar starptautisko teroru.

Līdzekļi:

- Politiskā dimensija. Par to jau runāju iepriekš. Signālu un augsta līmeņa politiska dialoga nozīme nedrīkst tikt novērtēta par zemu.
- Ne tikai palīdzības sniegšana, bet arī tirdzniecības asimetrisko priekšrocību nodrošināšana tiem, kas darbojas veiksmīgāk. Neraugoties uz noteiktu valstu nacionālajām interesēm, es piekritu tiem, kuri iestājas par plašāka apjoma brīvo tirdzniecību Eiropas kopējo interešu labā.
- Gadījumos, kad tas iespējams, katrā ziņā jāveicina sadarbība apakšreģionu līmenī. Pašreizējā neveiksme, ko piedzīvojuši alianse GUUAM (Gruzija, Ukraina, Uzbekistāna, Azerbaidžāna, Moldova), ir negatīvs precedents. Tātad mākslīgu veidojumu rašanos nevajadzētu veicināt.
- Baltijas draugu pieredze. Jā, mums tā bija, deviņdesmito gadu vidū galvenokārt militārajā jomā, taču to varētu piemērot arī citām jomām. Tas nozīmē, ka atsevišķas valstis, kurām ir kopīgi mērķi, izstrādā vienotas stratēģijas attiecībā uz visaktuālākajām problēmām. Šādu iespēju ir vērts apsvērt, jo grūti iedomāties, ka itin visas valstis varētu būtu ieinteresētas vienos un tajos pašos jautājumos. Tādējādi tiktu nodrošināta pozitīva diferencēšanās.

Par atsevišķām valstīm:

Baltkrievija

Īpašs gadījums, kas prasa īpašu risinājumu. Vispārējo mērķu sasniegšanai var būt nepieciešami daudzi gadi, tomēr pastāv iespēja, ka šā gada rudenī paredzētās parlamenta vēlēšanas var ierosināt procesu, kas vainagosies ar labu rezultātu. Standartu izvēršanās šajā gadījumā nav bijusi iedarbīga, jo totalitāri režīmi ir vienaldzīgi tiklab pret pīrāgu, kā pret pātagu. Šādiem režīmiem pīrāgs ir tas pats, kas pātaga, citādi tie tiktu gāzti. Ir nepieciešams koncentrēties uz demokrātiskām režīma pārmaiņām un pilsoniskas sabiedrības veidošanos. Jāizsaka atzinība Polijai un Lietuvai par to, ko tās veikušas pēdējos gados, un arī mēs vēlamies

iesaistīties šajā procesā, cerēdami, ka nākotnē Baltkrievija kļūs par neatkarīgu un pārticīgu valsti. Mums nevajadzētu palaist garām izdevību uzmanīgi sekot notikumu attīstībai un gaidāmajām prezidenta vēlēšanām. Rīgā notikusi konference ir devusi signālu, un tam sekos citi.

Ukraina

Neviens nedrīkst pieļaut, ka Ukraina kļūst par t.s. neizdevušos valsti. Uzskatu, ka tas ir pārspilējums. Daži apgalvo, ka Ukraina esot vienu vēlēšanu attālumā no veiksmes vai neveiksmes. Es vēlētos iebilst. Jā, varbūt ir palicis vēl viens solis līdz tam, ka Ukraina tiks iekļauta vai, gluži pretēji, netiks iekļauta rīcības plānā dalībai NATO (MAP), tomēr tas nekādā ziņā nemazina nepieciešamību pēc daudz stingrākas ES politikas, lai atbalstītu Ukrainas centienus, kas vērsti Eiropas virzienā. Nākamās prezidenta vēlēšanas, ja tās būs demokrātiskas, patiešām var sagatavot pamatu ilgtermiņa strukturālajām reformām, kuru īstenošana, iespējams, prasīs veselu paaudzi, bet kuras tik un tā būs jāīsteno, lai Ukrainu tuvinātu Eiropas Savienībai. Arī šajā gadījumā nepieciešama lielāka politiska apņēmība. Tāpēc notiekošā konference par demokrātijas jautājumiem, kurā plaši pārstāvētas gan ASV, gan Eiropa, ir labs solis šajā virzienā.

Moldova

Neviens nevar noliegt Moldovas tiesības būt Eiropā. “Bagāža” ir milzīga, bet tikai daļa no tās pieder pašai Moldovai. Krievijas apņēmībai pildīt Stambulā noslēgtās saistības par parastajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā būs ļoti liela nozīme un arī ES vajadzētu paust savu nostāju šajā jautājumā. Citi svarīgi jautājumi papildus karaspēka izvešanai ir administratīvais potenciāls, Moldovas valstiskuma stiprināšana, kā arī plaša apjoma tehniskās palīdzības sniegšana.

Dienvidkaukāza valstis – tās vēl nav kļuvušas, bet tām pēc iespējas drīzāk ir jākļūst par plašākas Eiropas daļu. Turcijas jautājums drīz tiks atrisināts, un tāpēc tam nevajadzētu būt par šķērslī. Gruzija, Armēnija un Azerbaidžāna no Eiropas drošības un stabilitātes viedokļa ir stratēģiski svarīgs reģions. Šis reģions nebūt nav viendabīgs, un, ņemot vērā dažus no vēl neatrisinātajiem konfliktiem, jebkura reģionālās sadarbības modeļa iespējamība ir maz ticama, tomēr katra no minētajām trim valstīm ir pelnījusi individuālu pieeju un palīdzību. Šobrīd Gruzijai vairāk nekā jebkad agrāk ir vajadzīga iesaistīšanās.

MINDAUGS KAČERAUSKIS (Mindaugs Kačerauskis)

Lietuvas Republikas Ārlietu ministrijas Baltkrievijas, Moldovas un Ukrainas nodaļas vadītājs

Vispārējās piezīmes

Gandrīz pirms gada Lietuva veiksmīgi pabeidza iestāšanās sarunas un 2004. gada 1. maijā kļuva par pilntiesīgu ES dalībvalsti. Īstenojuši šo vēsturisko mērķi, mēs lielā mērā vēlamies dažādos aspektos koncentrēt uzmanību uz savām kaimiņvalstīm austrumos.

Paplašināšanās rezultātā Ukraina, Baltkrievija un Moldova pavisam drīz *de facto* ļoti cieši pietuvināsies Eiropas Savienībai. Kļūstot par ES dalībvalstīm, mums vajadzētu censties panākt, lai kaimiņvalstīm austrumos tiktu pievērsta lielāka uzmanība. No vienas puses, starp ES un Krieviju strauji tiek atjaunotas draudzīgas attiecības, taču tādā gadījumā rodas jautājums, kas notiks ar valstīm, kuras atrodas starp abām minētajām pusēm. Tieši tādēļ esam pievērsušies Eiropas kaimiņattiecību politikas izstrādei.

Mērķis iestāties Eiropa Savienībā ir daļa no Austrumeiropas valstu jaunās identitātes. Es nepiekrītu viedoklim, ka dažām valstīm nevajadzētu piedāvāt iespēju kļūt par ES dalībniecēm. Mēs uzskatām savu kaimiņvalstu neatkarību par galveno kritēriju, un tādēļ mums vajadzētu veicināt šo valstu suverenitāti un spēju formulēt integrācijas politiku, vēlams, dodot priekšroku dalībai Eiropas Savienībā un/vai NATO.

Ļaujiet man uzsvērt galvenos punktus! Eiropas kaimiņattiecību politika varētu veicināt integrāciju Eiropas Savienībā, ja attiecīgā valsts ir izdarījusi šādu izvēli. Pašreizējām diskusijām par paplašināto Eiropu nevajadzētu radīt aizspriedumus attiecībā uz jautājumu par ES robežām nākotnē. Mēs uzskatām, ka ir jāsniedz konkrēts atbalsts visvairāk progresējošām kaimiņvalstīm austrumos. Ir jāizstrādā jauna kaimiņattiecību politika, kas nodrošinātu iespēju sniegt pastiprinātu, plašāku un daudz elastīgāku atbalstu, nekā tas ir šobrīd.

1. Eiropas kaimiņattiecību politikas prioritātes 2004. gadam

- Rīcības plāna izstrāde attiecībā uz Ukrainu.
- Dienvidkaukāza valstu iekļaušana Eiropas kaimiņattiecību politikā.
- Līdzsvara atrašana starp Eiropas kaimiņattiecību politikas austrumu un dienvidu dimensiju.

2. Ukraina

Mēs uzskatām, ka rīcības plāna izstrāde attiecībā uz Ukrainu ir Eiropas kaimiņattiecību politikas primārais mērķis. Galvenās idejas saistībā ar Ukrainas integrāciju Eiropā ir šādas:

- mums jābūt atvērtiem visiem priekšlikumiem, kas varētu izskanēt nākotnē;
- nepieciešams izvērtēt un ņemt vērā reālās saistības, kuras Ukraina ir gatava uzņemt;
- tā kā Ukrainai ir izvirzītas noteiktas prasības, jāizstrādā konkrēti atbalsta pasākumi un metodes, kā palīdzēt šai valstij.

Ja runājam par Ukrainai paredzēto rīcības plānu, tad:

- tajā ir jāiekļauj kaimiņattiecību politikas ietvaros paredzēto atbalsta projektu saraksts;
- ir nepieciešams vienoties par ekonomiskajām reformām, ieskaitot Partnerības un sadarbības līguma īstenošanu un uzņemšanu PTO, jo tādējādi pavērtos iespējas uzsākt sarunas par brīvās tirdzniecības līgumu;
- tas varētu palīdzēt stiprināt politisko sadarbību ar Ukrainu, panākot Ukrainas atbilstību Kopenhāgenas kritērijiem. Politiskajai sadarbībai vajadzētu būt orientētai uz ekonomisko reformu veicināšanu un pilsoniskas sabiedrības attīstību Ukrainā.

3. Dienvidkaukāza valstis

Mēs uzskatām, ka šogad ir jāpieņem lēmums par triju Dienvidkaukāza valstu iekļaušanu Eiropas kaimiņattiecību politikā, kas, pēc mūsu domām, ļautu izstrādāt šo valstu un Eiropas Savienības sadarbības vadlīnijas, izvirzot reālus mērķus un neatlaidīgi strādājot, lai tos sasniegtu. Dienvidkaukāza valstis ir uzsvērušas savu apņemību turpināt politiskās un ekonomiskās reformas, rast risinājumu konfliktiem šajā reģionā un pat mēģināt nākotnē kļūt par ES dalībvalstīm.

Kāpēc Dienvidkaukāza valstis būtu jāiekļauj Eiropas kaimiņattiecību politikā?

- Attiecības ar Eiropas Savienību un integrācija Eiropas struktūrās ir vienas no Dienvidkaukāza valstu galvenajām prioritātēm.
- Lai radītu proeiropeisku motivāciju šajā reģionā, tādējādi paātrinot demokra-

tizācijas procesu, nostiprinot cilvēktiesību un pamatbrīvību respektēšanu, kā arī paātrinot tirgus reformas.

- Tas būtu spēcīgs stimuls pozitīva darbības plāna izstrādei šajā reģionā.
- Attīstoties ES attiecībām ar kaimiņvalstīm (jo īpaši saistībā ar Turcijas ciešāku integrāciju Eiropas Savienībā), varētu apspriest iniciatīvas paplašināšanu turpmākajiem gadiem, ietverot arī Dienvidkaukāza valstis. Dienvidkaukāza reģions robežojas ar Turciju – ES kandidātvalsti un ES Muitas savienības dalībvalsti. Savukārt Gruzijai ir jūras robeža ar Rumāniju un Bulgāriju – ES kandidātvalstīm, kuras gatavojas kļūt par ES dalībniecēm 2007. gadā.
- Tajā pašā laikā, apzinoties problēmas, ar kurām nākas saskarties Dienvidkaukāza valstīm, mēs vēlētos pievērst uzmanību Armēnijas, Azerbaidžānas un Gruzijas ieinteresētībai veidot ciešāku sadarbību ar jaunajām dalībvalstīm – īpaši Baltijas valstīm, jo tās ir gatavas dalīties savā pieredzē ar Dienvidkaukāza valstīm jautājumos par pilsoniskas sabiedrības nostiprināšanu, politiskajām un ekonomiskajām reformām, administratīvā potenciāla palielināšanu un reģionālo sadarbību iedzīvotāju līmenī.
- Izstrādājot noteiktu sadarbības pasākumu plānu, varētu radīt daudz labvēlīgāku vidi Dienvidkaukāza reģionā pastāvošo konfliktu atrisināšanai un novēršanai. Ciešāka sadarbība ar ES būtu nozīmīgs stimuls pārmaiņām. Šī sadarbība veicinātu arī politiskās gribas izpausmi un sabiedrības atbalstu reformu veikšanai.
- Jāatzīmē, ka Eiropas kaimiņattiecību politika faktiski ir vienīgais visām trim Dienvidkaukāza valstīm kopīgais mērķis.

Esam apmierināti, ka Eiropas Savienības nostāja sāka mainīties ātrāk, nekā mēs paredzējām. Papildus Lietuvas un citu partneru aktīvajai pozīcijai pastāvēja arī vairāki citi nozīmīgi faktori, kas mudināja ES dalībvalstis mainīt pieeju šā reģiona valstīm. Pirmkārt, ES iecēla Dienvidkaukāza reģionā savu īpašo pārstāvi, kuram dota iespēja palīdzēt ES Padomei izstrādāt ES politiku šajā reģionā. Otrkārt, pēc 2003. gada novembra notikumiem Gruzijā pie varas šajā valstī nāca jauna valdība, kura ir cieši apņēmusies īstenot izšķirošas reformas. Pateicoties īpašā pārstāvja Heiki Talviti (Heikki Talvitie) aktīvajai līdzdalībai (viņa darbības rezultātā ES zināšanas par šo reģionu ir ievērojami uzlabojušās), kā arī Gruzijā notikušo pozitīvo pārmaiņu rezultātā ES interese par Dienvidkaukāza reģionu palielinājās. ES un jaunās dalībvalstis daudz lielākā mērā vēlas atbalstīt iniciatīvas attiecībā uz ES lomu šajā reģionā, to skaitā ierosinājumus attīstīt dialogu Eiropas kaimiņattiecību politikas ietvaros. Mēs pilnībā atbalstām Vispārējo lietu un ārējo attiecību padomes 2004. gada 26. janvāra lēmumu izskatīt jautājumu par Dienvidkaukāza valstu iekļaušanu Eiropas kaimiņattiecību politikā līdz Īrijas prezidentūras

beigām. Mēs atzinīgi novērtējam šo tendenci un esam gatavi arī turpmāk iesaistīties sadarbībā ar šā reģiona valstīm, lai tās varētu ieņemt atbilstošu vietu ES austrumu dimensijas politikā.

4. Moldova

Moldovas integrācija Eiropā ir jāīsteno Eiropas kaimiņattiecību politikas ietvaros, un nevajadzētu pieņemt citas Moldovas varas iestāžu piedāvātās metodes integrācijai Eiropā. Rīcības plānu attiecībā uz Moldovai varētu izstrādāt procesa pirmajā fāzē.

5. Baltkrievija

Baltkrieviju nevajadzētu atstāt ārpus pašreizējām diskusijām par paplašināto Eiropu. Pamatojoties uz 2003. gada 16. jūnijā pieņemtajiem Padomes atzinumiem, attiecībā uz Baltkrieviju jāizstrādā rīcības plāns, kurš pēc tam tiktu nodots sabiedrības apspriešanai.

Ir nepieciešams atbalstīt un nostiprināt Baltkrievijas opozīciju, kā arī pievērst lielāku ES uzmanību notikumiem Baltkrievijā.

Turklāt ir ļoti būtiski, lai tiktu stiprināta baltkrievu sabiedrības pārliecība, ka Eiropas Savienībai ir pozitīva nostāja attiecībā uz sadarbības uzsākšanu ar Baltkrieviju un ka pēc režīma maiņas ES ir gatava šo sadarbību pat padziļināt.

Baltkrievijas un ES dialoga pamatā ir jābūt salīdzinošai novērtēšanai. Tajā pašā laikā ir jāapsver reālu pārmaiņu iespējamība šajā valstī, raugoties ilgtermiņa perspektīvā. Tādēļ papildus salīdzinošajai novērtēšanai jāizmanto arī citi dialoga veidi, kas būtu piemēroti pašreizējiem apstākļiem un atbilstu visas ES interesēm, kā arī to dalībvalstu interesēm, kuras robežojas ar Baltkrieviju.

Ir svarīgi sūtīt pozitīvus signālus, kas norādītu uz sadarbības iespējām ar ES, ievērojot nosacījumu, ka tiek realizēti demokrātiskām valstīm skaidri noteiktie standarti.

Īpaša uzmanība būtu jāpievērš jautājumam par Baltkrievijas neatkarību, kā arī Baltkrievijas iedzīvotāju identitātes nostiprināšanas pasākumiem. Tādēļ ir nepieciešams izstrādāt ilgtermiņa programmu pilsoniskas sabiedrības attīstības veicināšanai.

6. Krievija un paplašinātā Eiropa

Lietuvas viedoklis ir tāds, ka ciešāka sadarbība ar Krieviju jautājumā par paplašināto Eiropu dotu iespēju attīstīt ES un Krievijas stratēģiskās attiecības. Paplašinātās Eiropas iniciatīva neaizstās ES un Krievijas partnerību, taču varētu to papildināt.

Eiropas kaimiņattiecību politikas principus un instrumentus varētu izmantot sadarbībai ar Krievijas ziemeļrietumu reģionu, kuram būs kopīga robeža ar Eiropas Savienību. Jaunā kaimiņattiecību programma paver iespēju īstenot sadarbību ar Kaļiņingradas reģionu. Mēs uzskatām, ka ir nepieciešams rūpīgi izstrādāt kopīgu ES un Krievijas stratēģiju attiecībā uz Kaļiņingradas attīstību.

7. Jauno kaimiņu instruments (JKI)

Būtu svarīgi atrast līdzsvaru starp pašreiz pieejamiem naudas līdzekļiem, kas atvēlēti sadarbībai ar jaunajām kaimiņvalstīm Austrumeiropā un Rietumbalkānos, kā arī kaimiņvalstīm Vidusjūras austrumu un dienvidu piekrastē.

Lietuva principā atbalsta idejas, kas izteiktas Komisijas ziņojumā “Ceļā uz jauno kaimiņattiecību politiku”. Mēs atbalstām Komisijas priekšlikumu izstrādāt vienu jauno kaimiņattiecību politiku, kuras ietvaros naudas līdzekļus varētu izmantot ārējās robežas abās pusēs, kā arī tikt nodrošināts atbalsts pārrobežu un reģionālajai sadarbībai. Jaunajai kaimiņattiecību politikai, kuras realizēšana sāksies 2007. gadā, jāatbilst mērķiem, kas izvirzīti visām JKI valstīm izstrādātajos rīcības plānos, turklāt tās ietvaros jānodrošina nepieciešamie naudas līdzekļi attiecīgo plānu īstenošanai.

Mēs iesakām naudas līdzekļu lielāko daļu piešķirt pēc ģeogrāfiskā principa gar ārējo robežu un izmantot ekonomiskajai sadarbībai, pārrobežu pasākumu īstenošanai, vides aizsardzības projektiem un robežu pārvaldībai. Pārējos naudas līdzekļus varētu izmantot vispārīgo mērķu īstenošanai, tai skaitā sniedzot atbalstu jaunajām kaimiņvalstīm demokrātijas attīstīšanā, pilsoniskas sabiedrības nostiprināšanā, kā arī politisko, ekonomisko un institucionālo reformu īstenošanā, lai tādējādi palielinātu šo valstu informētību par ES paplašināšanās priekšrocībām un iedrošinātu tās tuvoties Eiropas Savienībai.